

Науково-практичні конференції

**«ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
СУЧАСНОЇ НАУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: СТРАТЕГІЯ,
ЗАВДАННЯ, ВПРОВАДЖЕННЯ»**

**XVI Всеукраїнська науково-практична конференція:
Житомир 11 вересня 2022**

**11 вересня
Житомир 2022**

XIV Всеукраїнська науково-практична конференція

**«ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
СУЧАСНОЇ НАУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: СТРАТЕГІЯ,
ЗАВДАННЯ, ВПРОВАДЖЕННЯ»**

**11 вересня
Житомир 2022**

УДК 378:539.137

**XIV Всеукраїнська науково-практична конференція
«Інноваційні технології сучасної наукової
діяльності: стратегія, завдання, впровадження»
11 вересня
Житомир 2022**

У збірнику представлені матеріали XVI Всеукраїнська науково-практична конференція **«Інноваційні технології сучасної наукової діяльності: стратегія, завдання, впровадження»** 11 вересня Житомир 2022. Розглядаються питання теорії та практики в сучасній науці та техніці. Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться педагогічною наукою, а також для широкого кола читачів.

Організаційний комітет

Голова Організаційного комітету:

Стасюк Володимир Петрович – кандидат педагогічних наук, доцент
(Київ, Україна)

Заступник голови Організаційного комітету:

Гудевич Христина Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент
(Київ, Україна)

Розділ "Економічні науки":

Члени організаційного комітету:

Адамський Валерій Юрійович – доктор економічних наук, професор
(Київ, Україна)

Березіна Марія Валеріївна – доктор економічних наук, доцент (Луцьк,
Україна)

Біленко Роман Сергійович – доктор економічних наук, доцент (Одеса,
Україна)

Бровенко Наталія Миколаївна – доктор економічних наук, професор
(Київ, Україна)

Дротенко Іван Віталійович – доктор економічних наук, професор (Київ,
Україна)

Дудич Іванна Михайлівна – доктор економічних наук, професор,
академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Жоврин Борис Васильович – доктор економічних наук, кандидат
філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачево,
Україна)

Когут Оксана Романівна – доктор економічних наук, професор (Полтава,
Україна)

Кудряшов Олександр Борисович – кандидат економічних наук, доцент
(Київ, Україна)

Ладигіна Лариса Ізодорівна – доктор економічних наук, професор (Київ,
Україна)

Марков Андрій Володимирович – доктор економічних наук, старший
науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Чуприньський Микола Русланович – кандидат економічних наук, член-
кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Anna Törő-Dunay – Dr. hab. (Угорщина)

Eva Fichtnerová – University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська
Республіка)

Henrietta Nagy – Dr. hab. (Угорщина)

József Káposzta – Dr. hab. (Угорщина)

Mirosław Wasilewski – Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW
(Польща)

Natalia Wasilewska – Doctor of Economic Sciences, professor UJK

(Польща)

Peter Bielik-Dr. hab. (Словацька Республіка)

Розділ "Юридичні науки":

Члени організаційного комітету:

Винарський Володимир Богданович – доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Гнатенко Мирон Іванович – доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)

Дакарова Тамара Іванівна-доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Запотічний Ростислав Степанович – доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Курсатова Інна Василівна-доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Куртасов Володимир Петрович – доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Лоредана Джані Агуїре – доктор права, професор (Італійська Республіка)

Лоренцмайер Штефан – доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Міленкович Ірина Володимирівна – доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Петрушевич Олександр Олександрович – доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Ройтман Олександр Йосипович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Савчин Валентин Володимирович – доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ "Педагогічні науки":

Члени організаційного комітету:

Горук Степан Станіславович – доктор педагогічних наук (Запоріжжя, Україна)

Дударенко Остап Петрович – доктор педагогічних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Думич Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук (Київ, Україна)

Жовнір Іван Ігорович – доктор філософії у сфері права, доцент (Київ, Україна)

Качанова Тетяна Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Козаченко Олексій Олексійович – доктор педагогічних наук, професор (Львів, Україна)

Козійчук Роман Юхимович – кандидат педагогічних наук, професор (Київ, Україна)

Кононов Василь Андрійович – доктор педагогічних наук, професор (Київ, Україна)

Котович Віктор Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Чернівці, Україна)

Луценкевич Орест Васильович – кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

Маленький Микола Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

Розевич Ольга Федорівна – доктор педагогічних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Світличний Олександр Петро – доктор педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

Фунта Растислав – кандидат педагогічних наук, доцент (Сладковичово, Словачька Республіка)

Розділ "Технічні науки":

Члени організаційного комітету:

Аль-Абабнех Хасан Алі Ка-сем – кандидат технічних наук (Амман, Йорданія)

Артюхович Дмитро Євгенович – кандидат технічних наук, доцент (Суми, Україна)

Баширбейлі Адалат Ісмаїл-кандидат технічних наук, головний науковий спеціаліст (Баку, Азербайджанська Республіка)

Вергійчук Олег Васильович – доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Конюшин Георгій Ігорович-кандидат технічних наук, професор (Київ, Україна)

Лучкевич Ігор Анатолійович – доктор технічних наук, професор (Кременчук, Україна)

Мельникевич Ірина Романівна – доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Морзевич Валерій Серафимович – доктор технічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Портнов Володимир Петрович – доктор технічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Румянцев Анатолій Алексан – дрович-доктор технічних наук, професор (Краматорськ, Україна)

Саньков Петро Миколайович-кандидат технічних наук, доцент (Дніпро, Україна)

Чабаненко Віталій Васильович – доктор технічних наук, професор(Київ, Україна)

Розділ "Психологічні науки":

Члени організаційного комітету:

Гусева Владислава Георгієва – кандидат психологічних наук, доцент
(Пловдив, Рес - публіка Болгарія)

Цахаєва Віра Амирівна – доктор психологічних наук, професор
(Донецьк, Україна)

Цербан Тетяна Дмитрівна – доктор психологічних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України, ректор Мукачівського державного
університету (Мукачево, Україна)

ЗМІСТ

Секція 1.....	11
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ.....	11
Курочкіна В. В.	11
Сокур Г. Б.	11
ЕКО-ІННОВАЦІЇ.....	11
Ковальчук В. М.	15
ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ НЕЮ	15
Бовтанюк Г. Ю.	18
ІНДУСТРІЯ 4.0: ПОНЯТТЯ, КОНЦЕПЦІЇ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	18
Короленко Р. В.	24
Зубова . І. М.	24
СУЧАСНИЙ СТАН КРЕДИТУВАННЯ.....	24
Макроекономічні показники діяльності банківської системи України	24
Обсяг кредитів, виданих в українських банках за період 2017–2021 рр.	25
Цигельник З. І.	29
Васильєва П. М.	29
СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	29
Поталенко В. О.	33
Мідашко Ю. І.	33
БІЗНЕС-ЕКОСИСТЕМИ: СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ	33
Кузько С. Г.	36
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДРАЙВЕР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА	36
Ющенко К. Л.	39
РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСНОВИ ВИРОБЛЕННЯ.....	39
Бреус В.В., ...	43
ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ ПРИБУТКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	43
Секція 2.....	47
ІСТОРИЧНІ НАУКИ.....	47
Горнієнко В. Ю.	47

ГЕОПОЛІТИЧНІ ТЕОРІЇ.....	47
В ХХ – НА ПОЧ. ХХІ СТ.....	47
Секція 3.....	49
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ.....	49
Базаренко О. М.	49
УСПІШНІСТЬ ПРАКТИКИ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГОВОРІННЯ МАЙБУТНІХ ПРОГРАМІСТІВ.....	49
Хворостовська З. О.	52
ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА КАТЕГОРІЇ.....	52
Онаць О. М., ...	55
РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОПОРНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....	55
Секція 4.....	60
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ.....	60
Отей В. В.	60
Бабченко О. В.	60
ДОВІРА ЯК ФАКТОР СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ.....	60
Значущі взаємозв'язки між показниками вираженості форм довіри та аспектами споживчої поведінки студентів.....	62
Секція 5.....	64
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.....	64
Бабініна Н. О.	64
СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ — ОСНОВНИЙ ДРАЙВЕР СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ.....	64
Секція 6.....	67
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	67
Kosten T.	67
Sharapova O.	67
MAIN APPROACHES OF USING TECHNOLOGY BASED ON MULTIPLE INPUT MULTIPLE OUTPUT.....	67
Фазуренко О. П.	70
Варков А. В.	70
Варков В. Я.	70
ЕНЕРГОЕКОНОМІЧНІ ЗАСОБИ БАЛАНСУВАННЯ ПРИСАДИБНИХ СЕС.....	70
Капин В. Б.	74
ТЕПЛОФИЗИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВЛАЖНЫХ ДИСПЕРСНЫХ МАТЕРИАЛОВ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ ВЫБОРА ОПТИМАЛЬНОЙ СУШИЛЬНОЙ УСТАНОВКИ.....	74
Варський О. О.	79
АВТОМАТИЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАКТИВНОЇ ПОТУЖНОСТІ.....	79
Кириленко Л.В., ...	85

Битков М.Х.,.....	85
МАЙБУТНЄ ЄС ТА УКРАЇНИ – ЦЕ СПІЛЬНЕ МАЙБУТНЄ ЗІ СТАНДАРТАМИ ЄС	85
Секція 7.	88
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ	88
Bashirbeyli A. I.....	88
АМПЛИТУДА ГРАВИТАЦИОННЫХ ВОЛН И ЗАКОН ЕДИНСТВО ВО ВСЕЛЕННОЙ.....	88
Секція 8.	92
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	92
Хомин В. В.	92
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ).....	92
Секція 9.	96
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	96
Цигельник Н. В.	96
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	96
Милоненко Ю.В.	101
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН ЗА УЧАСТІ ІНОЗЕМНОГО ЕЛЕМЕНТА У КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНИ.....	101
Чиліпко В. В.....	104
СУТНІСТЬ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА КОНЦЕПЦІЇ LEX MERCATORIA	104
Секція 10.	107
МЕДИЧНІ НАУКИ	107
Каплун І.С.....	107
Безкоровайна У.Ю.	107
КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ: ОБМЕЖЕННЯ ТА НЕДОЛІКИ	107

Секція 1. ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Курочкіна В. В.

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
економіки підприємства
Університет державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Україна*

Сокур Г. Б.

*здобувач PhD кафедри економіки
підприємства Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Україна*

ЕКО-ІННОВАЦІЇ В ЕМЕРДЖЕНТНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Останні роки концепція «зеленої» економіки в контексті забезпечення сталого розвитку України набуває особливо важливого значення, оскільки саме в рамках реалізації даної концепції вбачаються ключові перспективи та можливості досягнення високого рівня добробуту громадян з одночасним збереженням навколишнього природного середовища для прийдешніх поколінь. Процеси формування системи управління еко-інноваціями та еко-інноваційними проектами розвитку перебувають лише на початковому етапі свого розвитку та характеризуються реформованістю й вкрай обмеженими ресурсами. Водночас, значний перелік доступних фінансових інструментів, що можуть бути використані для залучення інвестицій в еко-інноваційні проекти розвитку національної економіки та її регіонів потребують практичного випробовування та діагностики впливу факторів на підвищення ресурсно-фінансового потенціалу країни.

У 2009 році ОЕСР визначила еко-інновації як «впровадження нових або значно вдосконалених продуктів (товарів чи послуг), процесів, методів маркетингу, організаційних структур та організаційних домовленостей, які, з намірами чи без них, призводять до поліпшення довкілля порівняно з відповідними

альтернативи» [1]. Еко-інновації є ключовим елементом інновацій, що відкривають нові можливості досягнення сталої економічної діяльності, що чотири сфери діяльності: економіку, довкілля, суспільство та політику. За допомогою еко-інновацій досягається зниження витрат матеріалів та енергії, виникають нові продукти, нові послуги, нові ринки, а також нові бізнес-моделі, в контексті впливу на довкілля здійснюється стале управління природними ресурсами, нівелюються кліматичні зміни та поліпшуються біорізноманіття екосистеми [2, с. 212]. Враховуючи дану інтерпретацію поняття та вплив еко-інновації на розвиток економічної системи, слід зазначити, що вона є інструментом досягнення системних емерджентних ефектів.

Воронков О. О., Дяченко К. С., вважають, що емерджентні властивості ілюструються ефектом корпоративного великого виробництва, агломерації, глобалізації, соціальних наслідків урбанізації тощо. Емерджентність проявляється у взаємозв'язку з категоріями: «регіональна економіка», «регіональний ринок будівельних послуг», «населення», «екологічна безпека» [3, с. 121]. А Фалович В. А. виділяє особливості емерджентного потенціалу в екологічному мисленні, що передбачає створення нових екологічно чистих продуктів [7, с. 365–366]. Емерджентний стан системи оцінюється як сукупність властивостей, якими вона може володіти тільки за умови інтеграції визначених компонентів та їх взаємодії між собою. Характерною особливістю цієї системи є активність її елементів (фінансова, інноваційна, інтеграційна, соціальна, екологічна тощо) [5, с. 18]. Розглянувши особливості створення еко-інновацій в умовах емерджентної економіки, слід виділити дві їх форми: технологічну та нетехнологічну. Технологічна форма еко-інновацій націлена на зменшення впливу на навколишнє середовище та покращення опору до тиску навколишнього середовища. Нетехнологічна або процесна форма еко-інновацій набуває вигляду системи сталого управління шляхом використання більш ефективного та відповідального використання природних ресурсів. Такі напрями еко-інновацій сприяють досягненню екологічної ефективності економічної системи та створюють ефект екологізації промислової діяльності підприємств.

У 2020 році інноваційна діяльність на промислових підприємствах здійснюється екстенсивними темпами, так як частка кількості підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), в загальній кількості промислових підприємств склала 15,6%, а частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі

реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств склала всього 0,8% [4, с. 56]. Найбільше відходів у промисловості України утворюється у добувній промисловості та розробленні кар'єрів, що утворюються під час проведення розкривних робіт у процесі створення шахт (копалень) та кар'єрів; у відходах збагачення вугілля, переробленого на збагачувальних та брикетних фабриках [5, с. 140].

Саме це актуалізує впровадження еко-інновацій у промисловості для цілей досягнення емерджентних ефектів в економічній системі. Тому у промисловості доцільне використання процесних еко-інновацій.

До процесних еко-інновацій можна віднести такі процеси: розроблення, створення й упровадження нових технологічних процесів і циклів розроблення функціональних ланок із видобутку ресурсів, їхнього перероблення, використання відходів і відтворення цих ресурсів; використання ресурсозберігальної техніки та біотехнологій; освоєння нових територій для досягнення екологічної безпеки населення й виробництва; розроблення та випуск нових екологічно чистих продуктів; формування нового еко-мислення суспільства [6, с. 212]. В Україні найбільш розповсюдженими еко-інноваціями є екологічно чисті батарейки, що заряджаються за 5 секунд, новий екологічний матеріал для пошипання вулиць під час ожеледиці, матеріал для обігрівачів, які гріють не повітря, а об'єкти в приміщенні, очищення води за допомогою мікробів, переробка органічного сміття за допомогою світла.

Отже, реалізація еко-інновації є драйвером досягнення системних емерджентних ефектів та створюють підґрунтя для екологізації промисловості країни. Еко-інновації в емерджентній економіці націлені на досягнення нових властивостей системи, що забезпечують екологічну безпеку особистості, підприємства та суспільства. З метою активізації емерджентного потенціалу країни доцільним є популяризація та становлення екологічного мислення для розбудови системікологізації країни в цілому.

Література

1. OECD (2009), *Eco-innovation in Industry: Enabling Green Growth*, OECD Innovation Strategy, Paris. Citat de CFE/SME (2011) 9 // FINAL Working Party on SMEs and Entrepreneurship (WPSMEE) — GREEN ENTREPRENEURSHIP, ECO-INNOVATION AND SMEs.

2. Gabriela B. A., Irina R. C. Eco-Innovation and Service Activities in the Context of Sustainable Development in Romania // *European Scientific Journal*, 2020. 14(1). DOI: 10.19044/esj.2020.v14n1p208

3. Воронков О. О., Дяченко К. С. Концептуальні засади дослідження економічної безпеки будівельних підприємств // *Вісник ЖДТУ*. 2019. № 4 (82). С. 117–124. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-4\(82\)-117-124](https://doi.org/10.26642/jen-2019-4(82)-117-124)

4. Гурочкіна В. В. Будзинська М. С. Циркулярна економіка: українські реалії та можливості для промислових підприємств // *Науковий журнал «Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування»*, 2020. Випуск № 5. С. 52–64. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5932.5.2020.52-64>

5. Гурочкіна В. В. Механізми розвитку промислових підприємств в емерджентній економіці: монографія / В. В. Гурочкіна. Хмельницький: ХНУ, 2020. 336 с.

6. Обиход Г. О., Омельченко А. А., Бойко В. В. Екоінновації як основа екологізації економічного розвитку: проблематика та шляхи впровадження в західних регіонах України. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2017/3.pdf. (дата звернення: 15.1.2020).

7. Фалович В. А. Формування та розвиток комплексу емерджентних якостей в ланцюгу поставок на ринку товарів промислового призначення: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 — економіка та управління підприємствами / Фалович В. А. Тернопіль: ТНТУ, 2020. 463 с. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/25976>

Ковальчук В. М.
старший викладач кафедри економіки повітряного транспорту
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ НЕЮ

Управління економічною безпекою підприємства передбачає проведення аналізу основних показників діяльності із врахуванням особливостей забезпечення безпеки. Управління економічною безпекою та оцінка її рівня має здійснюватися постійно й безперервно та бути спрямованою на те, що відбувається вже та може відбутися в майбутньому (тобто направлено на перспективу). Механізми забезпечення належного рівня економічної безпеки у теперішньому часі мають бути спрямовані на розширення ринків збуту підприємств та мінімізацію витрат. На перспективу управління економічною безпекою має бути спрямоване на розширення виробництва, інноваційні нововведення та адаптацію до нових умов діяльності.

Розробка системи управління економічною безпекою залишається суб'єктивною для кожного підприємства та потребує врахування його індивідуальних стратегічних цілей та завдань. Проте, кожне підприємств у будь якому разі і за будь яких умов здійснює оцінку рівня економічної безпеки та аналіз її проблем та перспектив. Тобто оцінювання стану чи рівня економічної безпеки є невід'ємною складовою будь якого механізму управління економічною безпекою, не залежно від того яку модель чи мету обрало підприємство. Необхідність оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств у системі управління економічною безпекою зумовлюється забезпеченням стабільності діяльності підприємств, їх розвитком, ефективністю діяльності, досягненням основних цілей діяльності.

Сьогодні оцінка рівня економічної безпеки є одним із елементів механізму управління. Процес оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства включає такі кроки: вибір

критерію ефективності фінансово-економічної безпеки, який характеризує ступінь наближення підприємства до безпечного стану; побудова множини показників (індикаторів) фінансової безпеки; визначення порогових значень показників (індикаторів); моніторинг вибраних показників і зіставлення їх фактичних значень із пороговими; визначення інтегрального рівня фінансової безпеки підприємства за обраними показниками [1].

Оцінювання та аналіз рівня економічної безпеки, як і будь які процеси, здійснюється із використанням певної методології. Кожен суб'єкт оцінювання обирає більш зручний та доступний йому метод. Часто ці методи поєднуються для досягнення більш достовірного результату.

- Методи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства можна представити у вигляді чотирьох груп [1]:
- Спостереження основних макроекономічних показників і порівняння їх із граничними значеннями.
- Метод експертної оцінки для ранжирування територій за рівнем загроз.
- Оцінка темпів економічного зростання країни за основними макроекономічними показниками і динаміка їх змін.
- Методи прикладної математики і, зокрема, багатовимірною статистичного аналізу.

В умовах посилення процесів цифровізації економіки, в тому числі й діяльності підприємств, все більшого охоплення та застосування набувають методи моделювання рівня економічної безпеки з урахуванням функціональних складових. Наприклад І. Клопов визначає, що економічну безпеку представлено як систему з чотирьох функціональних складових: фінансової, техніко-технологічної, інформаційної та кадрово-інтелектуальної. Даний підхід щодо представлення економічної безпеки підприємства забезпечує комплексність оцінки та системний підхід в аналізі динаміки показників. Для кожної зі складових І. Клопов створив систему показників-індикаторів, розробив модель оцінки поточного рівня безпеки, а також модель оцінки рівня економічної безпеки підприємства в цілому, яка є інтегральним показником, що враховує рівні безпеки функціональних складових [1]. Тобто, у сучасних динамічних умовах діяльності підприємства, управління економічною безпекою має ґрунтуватися на оцінці та аналізі її стану; і для цього ми маємо використовувати ряд методів та способів, уміло їх поєднувати, впроваджувати нові адаптивні методи оцінки для досягнення оптимального рівня безпеки та стійкого розвитку підприємства.

Література

1. Оніщенко М. Л. Особливості механізму управління економічною безпекою підприємства / М. Л. Оніщенко, Б. І. Сюркало // Економіка та суспільство. 2020. № 16. URL: <http://economyandsociety.in.ua>
2. Клопов І. А. Управління економічною безпекою промислового підприємства // Вісник Запорізького національного університету: Економічні науки. 2011. Вип. 2011, 1: 043-52.
3. Arefieva O. Economic security potential management mechanism of enterprises in the system of strategic decisions / Olena Arefieva, Yuri Korcha, Volodymyr Arefiev, Iryna Miahkykh // SHS Web of Conferences. 2021. Vol. 67: 06003. DOI: 10.1051/shsconf/20216706003

Бовтанюк Г. Ю.
студентка
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

ІНДУСТРІЯ 4.0: ПОНЯТТЯ, КОНЦЕПЦІЇ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У 2019 році цифрова революція ввійшла у вирішальну фазу — до Інтернету підключився кожен другий житель планети Земля. За оцінкою Глобального інституту McKinsey (McKinsey Global Institute — MGI), вже в найближчі 20 років до 50% робочих операцій у світі можуть бути автоматизовані [1], а за масштабами цей процес буде порівнянний з промисловою революцією XVIII–XIX століть.

Промислова революція дозволила окремим країнам досягти вражаючих темпів економічного зростання, що на багато десятиліть стали лідерами світової економіки. На сьогодні Україна має унікальний шанс реалізувати свій потенціал у ході цифрової революції та зайняти місце серед її лідерів.

Цифровізація змінює характер і структуру економіки країн і цілих регіонів. Внутрішньогалузева конкуренція зростає, ринки розширюються, конкурентоспроможність галузей окремих країн на світових ринках підвищується. Результатом є зростання національних економік. Цифрова економіка ламає звичні моделі галузевих ринків, вона підвищує конкурентоспроможність їх учасників. Тим самим цифровізація визначає перспективи зростання компанії, галузей і національних економік у цілому. Поява цифрових гравців вже змінила направленість окремих галузей — туристичної, телекомунікаційної, поліграфічної, медичної, банківської, пасажирських перевезень зокрема послуг таксі.

Цифрові перетворення — один із головних чинників світового економічного зростання. По оцінкам Глобального інституту McKinsey, у Китаї прогнозується збільшення ВВП до 22% до 2025 року, що може відбутися за рахунок Інтернет-технологій [2]. У США очікуваний приріст доданої вартості, що створюється цифровими технологіями,

вважає не менше — до 2025 року показник може скласти 2,8 трлн. дол. США [2].

Такі сміливі економічні прогнози пов'язані не тільки з ефектом від автоматизації існуючих процесів, а й з впровадженням принципово нових, проривних бізнес-моделей і технологій. Серед них — цифрові платформи, цифрові екосистеми, поглиблена аналітика великих масивів даних, технології «Індустрії 4.0», такі як: 3D-друк, роботизація та Інтернет речей (Internet of things — IoT). За оцінкою Глобального інституту McKinsey, ринок IoT до 2025 року буде щорічно приносити світовій економіці до 11,1 трлн. дол. США [3].

Четверта промислова революція, відома за кордоном як «Індустрія 4.0», спочатку з'явилася в західних країнах у 2011 році як проект, спрямований на підвищення конкурентоспроможності обробної промисловості. Фахівці запропонували інтегрувати в промислові процеси так звані «кіберфізичні системи» (Cyber-Physical Systems — CPS), або автоматизовані машини й обробні центри, підключені до Інтернету. Ставиться за мету створити такі системи, що дозволили б машинам самостійно (автономно) змінювати при необхідності виробничі процеси за визначеними схемами. Цифровий підхід, пов'язаний із застосуванням Інтернету, зачіпає всі етапи життєвого циклу продукту, включаючи дизайн і створення прототипу, налагодження та обслуговування виробничої лінії, контроль й оптимізацію виробництва, а також дані, отримані в результаті зворотного зв'язку від клієнтів і споживачів.

«Індустрія 4.0» змінює в корені не тільки процес виробництва, але і сферу послуг, пов'язаних з продукцією, що випускається. Кіберфізичні системи виробництва повністю змінять традиційну логіку виробництва, оскільки кожен робочий об'єкт буде сам визначати, яку роботу необхідно виконати для виробництва. Ця абсолютно нова архітектура промислових систем може бути впроваджена поступово за допомогою цифрової модернізації існуючих виробничих потужностей. І це означає, що цю концепцію можна реалізувати не тільки на абсолютно нових підприємствах, а поетапно впроваджувати на існуючих підприємствах у процесі їх еволюційного розвитку [2].

Індустрія 4.0: поняття та концепції

Поняття «Індустрія 4.0» вперше було введено німецьким федеральним урядом як стратегічний план розвитку німецької промисловості, заснований на об'єднанні в єдиному інформаційному просторі промислового обладнання та інформаційних систем, що дозволить їм взаємодіяти між собою та із зовнішнім середовищем без

участі людини. Цифри «4.0» означають, що цей напрямок розвитку промисловості має настільки великий потенціал, що неминуче призведе до четвертої індустріальної (промислової) революції.

Перша, як відомо, почалася з винаходом Джеймсом Уаттом парового двигуна і протягом XVIII–XIX століть створила первинну індустріалізацію в Європі [4]. Ця класична революція була пов'язана з іншими інноваціями — пряжею нитки з бавовни та використанням коксу в металургії. З 1820 по 1900 роки ВВП на душу населення в 12 провідних країнах Європи збільшився в три рази, з 1 до 3 тис. дол. (міжнародні долари в цінах 1990 року) [6].

Друга революція відбулася на початку XX століття з появою електрики, а також винаходом Генрі Форда конвеєру, завдяки якому вдалося не тільки створити масовий ринок, але і зробити доступним автомобіль [5]. Приблизно через 30 років завдяки цій революції рівень життя став рости швидше. Так, якщо 4 тис. дол. європейці змогли досягти тільки до 1928 року, то 5 тис. дол. — вже до 1939 року [6].

Нарешті, третя революція почалася в 1960-х роках, коли економічний стан європейських країн прийшов у норму після війни, був винайдений перший комп'ютер, а також відбувався розвиток числового програмного управління (ЧПУ) та мікропроцесорів, а пізніше — промислових робіт. Також у цей період бурхливо розвивалася хімія. До 1980 року ВВП на душу населення зріс ще на 7 тис. дол. та становив вже 14 тис. дол. [6].

Четвертий етап промислової революції характеризується впровадженням «кіберфізичних систем» у заводські процеси. Передбачається, що ці системи будуть об'єднуватися в одну мережу, зв'язуватися одна з одною у режимі реального часу, самоналаштовуватися та вчитися новим моделям поведінки. Такі мережі зможуть вибудовувати виробництво з меншою кількістю помилок, взаємодіяти з виробленими товарами і при необхідності адаптуватися під нові запити споживачів. Наприклад, така система в процесі випуску потрібного виробу зможе сама визначити обладнання, здатне призвести цей виріб. І все це буде відбуватися в повністю автономному режимі без участі людини (рис. 1) [6].

Отже, концепція четвертої промислової революції базується на чотирьох принципах:

- функціональної сумісності людини й машини: можливості контактувати безпосередньо через Інтернет;
- прозорості інформації та здатності систем створювати віртуальну копію фізичного світу;
- технічної допомоги машин людині: об'єднання великих обсягів даних і виконання низки небезпечних для людини

- завдань;
 – здатності систем самостійно та автономно приймати рішення.

Рис. 1. Еволюція технологій і виробництва з першої по четверту промислові революції

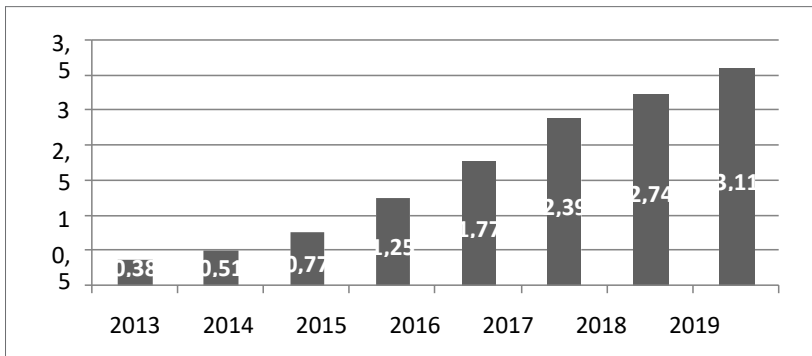
Основні тенденції на ринку Індустрії 4.0

Знаковою і гучною згадкою цієї концепції став Всесвітній економічний форум (ВЕФ) у Давосі в 2018 році. Засновник і голова ВЕФ Клаус Мартін Шваб зазначив, що в світовій економіці відбуваються зміни, що будуть пов'язані з четвертою промисловою революцією (Індустрія 4.0), яка характеризується злиттям технологій і розмиванням кордонів між фізичними, цифровими і біологічними світами.

Про це свідчать основні тенденції на ринку Індустрії 4.0:

- зростання інвестицій у нові технології. Як обговорювалося раніше, Індустрія 4.0 передбачає значне зростання інвестицій в основні засоби та нематеріальні активи. Це можна побачити,

Рис. 2. Сукупні річні інвестиції Німеччини в Індустрію 4.0

протягом 2013–2020 рр., млрд. дол. США

якщо виділити інвестиції в Індустрію 4.0. На рис. 2 наведені сукупні інвестиції Німеччини, яка в 2011 році позначила пріоритетність технологічного розвитку країни [7].

- зростання кількості зливань і поглинань (англ. mergers and acquisitions, M&A) та стратегічних альянсів. Оскільки сучасні технології розвиваються феноменальними темпами, компанії не встигають розвивати всі необхідні компетенції самостійно. Тому в промисловому секторі можна відзначити тренд на збільшення кількості зливань і поглинань [8], динаміка яких наведена на рис. 3.

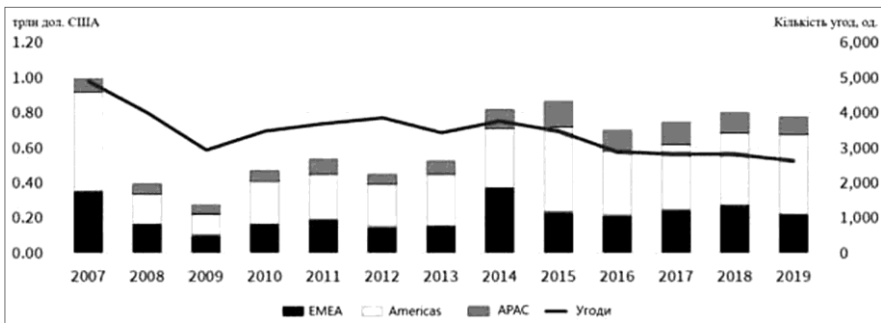

Рис. 3. Кількість угод на ринку M&A у світі, в які залучені промислові високотехнологічні компанії

- зростання ринку продажів рішень з автоматизації. Очевидним наслідком є зростання ринків і обсягів продажів всіх технологій Індустрії 4.0, що доводить її динамічний розвиток. На рис. 4 наведено динаміку зростання обсягів ринку автоматизації зарахунок означених технологій [9].

Практично всі сегменти, що створюють технології Індустрії 4.0, мають позитивні прогнози до зростання обсягів ринку автоматизації. На нашу думку, вище зазначені тенденції Індустрії 4.0 в значній мірі формують майбутнє промисловості та повинні враховуватися як державою, так і підприємствами.

Отже, з моменту виникнення терміну «Індустрія 4.0» велика кількість вчених зацікавилася цією концепцією та згодом поглибилася у вивчення аспектів нової промисловості. У той же час концепція привернула пильну увагу критиків, які вказують на те, що ніякої революції в класичному розумінні не відбувається й поточні зміни — це не більше ніж поглиблена автоматизація, а сам термін є тільки трендовою назвою.

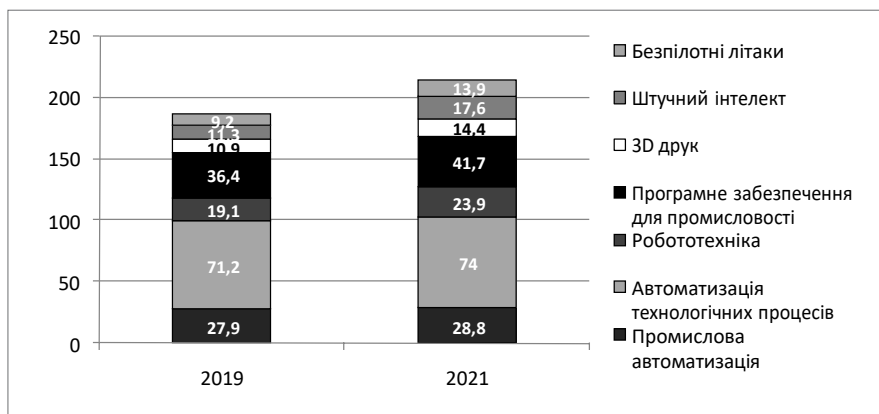

Рис. 4. Обсяг глобального ринку автоматизації за сегментами протягом 2019–2021 рр., млрд. дол. США

Література

1. How will automation affect economies around the world? Podcast. February 14, 2020. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/how-will-automation-affect-economies-around-the-world>.
2. China's digital transformation: The Internet's impact on productivity. URL: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries>.
3. Unlocking the potential of the Internet of Things. URL: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries>.
4. James Watt. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/James_Watt
5. Henry Ford. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Ford.
6. Цифрова трансформація бізнесу — Індустрія 4.0. URL: www.it.ua.
7. European union funding for research and innovation. URL: <http://2020.pntu.edu.ua/>.
8. Horizon 2020 The EU Framework Programme for Research and Innovation. URL: <http://ec.europa.eu/research/horizon2020>.
9. Community research and development information service. URL: http://cordis.europa.eu/home_en.html.

Короленко Р. В.
кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку Криворізький національний університет м. Кривий Ріг, Україна

Зубова .І.М.
магістрант кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку Криворізький національний університет м. Кривий Ріг, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Кредитування є основою розвитку економіки країни. Взаємозв'язок, що існує між розвинутим ринком кредитування і діловою активністю підприємств в країні, історично багаторазово підтверджений. Даний взаємозв'язок може бути простежено в динаміці макроекономічних показників діяльності банківського сектора України (табл. 1). Проведений аналіз даних свідчить про рецесію національної економіки і значний негативний вклад у цьому процесі комерційних банків. Потенціал банківського кредитування в Україні реалізований не повністю. В більшості розвинутих країн питома вага кредитного портфеля до ВВП сягає більше 60%, в той час як в Україні даний показник знизився з 35,90% до 14,15% за останні 5 років. В свою чергу, частка банківського кредитування в чистих активах так само має тенденцію зменшення

Таблиця 1

Макроекономічні показники діяльності банківської системи України

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Кредитний портфель/ВВП, %	35,90	23,75	18,82	16,69	14,15
Кредитний портфель/Активи	57,00	44,44	41,57	43,45	37,65

Джерело: [1; 2]

від 57% до 37,65%. Сьогодні кредитування не є основним напрямом банківської діяльності і головним джерелом отримання доходів.

За останні 5 років на ринку кредитування України виникли певні проблеми, пов'язані, перш за все, з високою неплатоспроможністю населення та суб'єктів господарювання, через що, обсяг виданих кредитів мав тенденцію до зменшення. В загальному вираженні, кредитний портфель банківської системи України став менше на 151,81 млрд грн, або на 21,26% (табл. 2). Сьогодні банки не впевнені в надійності і фінансової спроможності клієнтів, тому що існує високий ризик неповернення кредитних коштів. У зв'язку з чим, кожен банк визначає ризики більш скрупульозно, закладаючи високі відсотки і заходи щодо посилення кредитної політики.

Таблиця 2

**Обсяг кредитів, виданих в українських банках
за період 2017–2021 рр.**

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Обсяг кредитів банківської системи України, млрд грн	713,97	566, 51	561,32	594, 00	562,16
Зміна за рік, %	-	-20,65	-0,91	5,82	-5,36
Зміна за весь період, %	-21,26				

Джерело: [1]

Якщо проаналізувати територіальний розподіл кредитного портфелю за 2021 р. (рис. 1), чітко видно, що найбільші обсяги кредитування припадають на Київ та Київську область, вдвічі менше – Дніпропетровська область. Аутсайдерами даного списку є Чернігівська та Чернівецька області. Потрібно зважати також і на те, що найбільший територіальний обсяг ВВП України також припадає на Київ та Київську область, Дніпропетровську область. Дані тенденції простежуються вже декілька років поспіль. Це можна пояснити тим, що зростання кредитної підтримки сигналізує про розвиток певного сегменту національної економіки та процвітання певної території, а отже і зростання важливих макроекономічних показників та підвищення добробуту, рівня життя громадян та оплачуваної робочої сили.

Водночас варто зазначити, що на 22 області України (90% території) припадає тільки 26% кредитного портфелю банківської системи, що є індикатором диспропорцій в кредитуванні та його нерозвинутості в Україні. Наведені проблеми є результатом низки чинників та факторів, основні з яких необхідно відмітимо наступним чином:

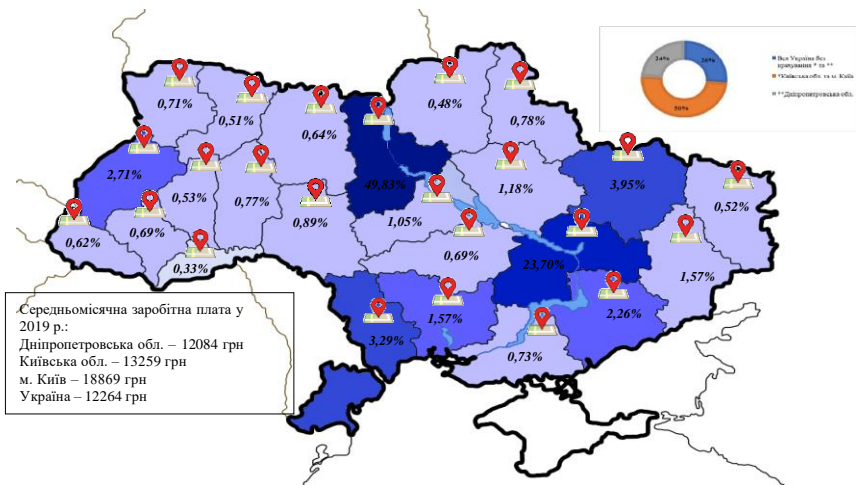

Рис. 1. Територіальний розподіл наданих кредитів в Україні, 2021 р. [1]

1. Кількість діючих структурних підрозділів банків розподілена по всій Україні нерівномірно (рис. 2). Найбільше підрозділів у столиці та промислово розвинутих регіонах (Дніпропетровська, Одеська, Харківська обл.).

2. Ключовою причиною даних тенденцій є відсутність стабільної, виваженої облікової ставки. Якщо раніше проблема була в тому, що ставка була занадто високою, постійно змінювалась. На сьогодні, проблема полягає в тому, що є розбіжність облікової ставки НБУ

Рис. 2. Кількість діючих структурних підрозділів банків у розрізі територій, 2021 р. [1]

(знизилася за період 2021–2020 рр. з 18% до 6%) та облікових ставок комерційних банків (що залишилися на тому ж рівні) [3]. Загалом, облікова ставка України залишається вищою, ніж у США та Великобританії, що входять до «Великої сімки». Середня ставка в США, як правило, досягає 2,5% [4], у Великобританії — 0,75% [4]. Є країни, які встановлюють так звану «від’ємну облікову ставку». Прикладом може слугувати Швейцарія з ставкою в розмірі — 0,75% [6] та Японія з ставкою в — 0,1 [6]. Вважаємо, що політику «від’ємних» процентних ставок в Україні актуально впроваджувати тільки на короткострокову перспективу та на території, що потребує активізації тих галузей, які можуть забезпечити швидке зростання економіки на даний момент, до рівня показників, що діють в середньому по країні, з обов’язковою умовою провадити дану діяльність в межах цієї території.

3. Високий рівень неповернення кредитних ресурсів. За статистичною інформацією НБУ, частка непрацюючих кредитів у банківській системі становить 48,36%. Кредитна культура в Україні є на низькому рівні. Права кредиторів та позичальників не захищені повною мірою, а непрацюючі кредити збільшують витрати на їх обслуговування та призводять до «заморожування» частини ресурсів, що можуть стати потенційним джерелом для кредитування.

4. Підприємці не спрямовані на розвиток бізнесу на довгострокову перспективу, а сферою спрямування кредитних ресурсів є оптова та роздрібна торгівля, переробна промисловість, тому банківські установи кредитують переважно в короткостроковій перспективі.

На наш погляд, основні проблеми з кредитування можуть бути вирішені такими заходами як:

- 1) Створення умов для активізації кредитування в непромислових регіонах країни та малозаселених пунктах;
- 2) Зменшення відсоткових ставок по кредитам, зважаючи на облікову ставку;
- 3) Поширення консультацій та тренінгів з фінансової грамотності, що б забезпечували надійною інформацією про видані кредити, тим самим підвищуючи довіру населення до банків;
- 4) Розроблення нових кредитних продуктів, що були б «привабливими» в довгостроковій перспективі. Наприклад, з нижчим відсотковими ставками.

Резюмуючи, можна констатувати, що кредитування в Україні є болючим питанням для національної економіки. На сьогодні кредитування вимагає вдосконалених підходів до вирішення наявних проблем як в сфері розширення об’єктів кредитування, так і в сфері умов надання кредитів. Розвиток банківського кредитування і

зростання макроекономічних показників мають бути пріоритетними, тому що тільки чітко працюючий механізм кредитування забезпечує сталий розвиток національної економіки країни.

Література

1. Наглядова статистика НБУ Згруповані балансові залишки // Офіційний сайт Національного банку України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1> (дата звернення: 20.10.2020).

2. Статистична інформація // Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 20.10.2020).

3. Облікова ставка Національного банку // Офіційний сайт Національного банку України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/stages/archive-rish> (дата звернення: 20.10.2020).

4. Облікова ставка США // Federalreserve: веб-сайт. URL: <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/discountrate.htm> (дата звернення: 20.10.2020).

5. Облікова ставка Великобританії // Bankofengland: веб-сайт. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/the-interest-rate-bank-rate> (дата звернення: 20.10.2020).

6. Облікова ставка Швейцарії // SBN: веб-сайт. URL: https://www.snb.ch/en/i/about/monpol/id/monpol_instr (дата звернення: 20.10.2020).

7. Облікова ставка Японії // Bank of Japan: веб-сайт. URL: <https://www.boj.or.jp/en/statistics/boj/other/discount/index.htm/> (дата звернення: 20.10.2020).

Цигельник З. І.

*доктор економічних наук,
доцент, заступник декана*

факультету № 2

*Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Васильєва П. М.

здобувач освітнього ступеня магістр

*Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасне функціонування та розвиток будь-яких видів суб'єктів господарської діяльності важко собі уявити без інвестицій. Однак враховуючи різного роду виклики, ризики та загрози на перший план виходить забезпечення інвестиційної безпеки. Оскільки, за допомогою інвестиційної безпеки підприємство може досягти бажаного рівня економічної безпеки, отримати прибуток чи здійснити маркетингову політику.

Для визначення сутності інвестиційної безпеки варто почати з розгляду такого поняття як інвестиції. Згідно Закону України «Про інвестиційну діяльність» [1], інвестиції — «це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект».

Далі законотворець перелічує, які саме це майнові та інтелектуальні цінності:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків

та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);

- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності [1].

Будь-який процес інвестування передбачає ряд етапів:

1. Визначення цілей, аналітичний процес (вибір альтернатив).
2. Формування інвестиційних (фінансових) ресурсів.
3. Вкладання коштів у проекти.
4. Аналіз ефективності інвестування, моніторинг проектів [2].

Також варто зазначити, що не менш важливим у процесі інвестиційної безпеки є поняття інвестиційна діяльність. У згаданому Законі України «Про інвестиційну діяльність», стаття 2, визначено, що інвестиційна діяльність — «це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій» [1].

Аналізуючи подане визначення можна виділити три рівні інвестиційної діяльності, а саме:

- інвестиційна діяльність фізичних осіб;
- інвестиційна діяльність юридичних осіб;
- інвестиційна діяльність держави.

С. Стахурська досліджуючи інвестиційну діяльність підприємств виявила, і з цим варто погодитися, що «...найбільшою проблемою здійснення інвестиційної діяльності підприємств є забезпечення інвестиційними ресурсами». Також визначено, що «...особливості джерел формування інвестиційних ресурсів мають низку характерних ознак, зокрема: тривалий період інвестиційного процесу, альтернативність інвестиційних ресурсів, високий рівень ризику, економічна ситуація на ринку, рівень розвитку підприємства, його фінансово-майновий стан» [2].

Можна зробити висновок, що інвестиційна діяльність займає провідну роль як на макроекономічному так і на мікроекономічному рівнях. Вона включає в себе не лише формування необхідних інвестиційних ресурсів, але й їх реалізацію.

Розглядаючи здійснення інвестиційної діяльності на різних рівнях науковцями було визначено, що для безпечного інвестування, для реалізації якісної інвестиційної політики, а також ефективного механізму протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам підприємствам та державі необхідно забезпечувати інвестиційну безпеку.

У своїх наукових працях О. Барановський зазначає, що інвестиційна безпека — «...це процес досягнення рівня інвестицій,

що дозволяє оптимально задовольняти поточні інвестиційні потреби національної економіки за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів, які інвестуються, оптимального співвідношення між розмірами внутрішніх і зовнішніх інвестицій, іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за кордон, підтримання позитивного національного платіжного балансу» [3, с. 366].

Також цікавою є думка, що механізму забезпечення інвестиційної безпеки властиві певні ознаки, зокрема:

- 1) його дія розповсюджена на всі рівні економічної безпеки, що відображає нерозривний зв'язок системи економічної безпеки з її структурними елементами, у даному випадку — інвестиційною безпекою;
- 2) йому властива адаптація до стихійних і керованих економічних явищ, формального і неформального впливу суб'єктів економічної діяльності, що передбачає застосування оптимальних алгоритмів дій спрямованих на стабілізацію ситуації;
- 3) у силу динаміки економічних тенденцій та трендів механізм забезпечення інвестиційної безпеки потребує розширення арсеналу застосовуваних інструментів, відповідно до уточнених або змінених цілей та завдань, окресленої стратегії та тактики зміцнення економічної безпеки, і відповідно — його перегляду на постійній основі;
- 4) необхідна синхронізація структури механізму забезпечення інвестиційної безпеки до вимог економічних законів, необхідності балансування раціонального і економічно обгрунтованого співвідношення між попитом і пропозицією на ринку;
- 5) конкретні організаційно-економічні форми реалізації такого механізму визначаються співвідношенням ринкового і державного секторів [4].

Щодо інвестиційної безпеки підприємства, то у нашому розумінні — це ефективність прибутковості вкладу майнових та інтелектуальних цінностей підприємства, що забезпечує сприятливе економікоправове середовище його існування, та відсутність кризових ситуацій у їх діяльності.

Ефективність вкладення своїх майнових та інтелектуальних цінностей впливає не лише на інвестиційну безпеку підприємства, але й на його конкурентоспроможність, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

У дослідженні С. Евтушенка зазначено, що «..конкуренція вимагає постійних інвестицій у розвиток підприємства, але при

зниженні рівня прибутковості інвестицій нижче певної межі настає криза, яка може призвести до стану небезпеки. Для збереження конкурентоспроможності підприємство має не тільки не допустити зниження прибутковості інвестицій нижче критичного рівня, а й забезпечити адекватний рівень їх прибутковості (або його позитивну динаміку) відносно конкурентів» [5].

Зауважимо, що деструктивність у безпечному інвестуванні вводять не лише кризові ситуації, але й внутрішні та зовнішні загрози, виклики, суперечності, проблеми та інше. Підприємствам важливо проаналізувати ситуації та провести ґрунтовний аналіз інвестиційних дій та спрогнозувати обставини виникнення ризику та наслідки їх реалізації, щоб на належному рівні забезпечити інвестиційну безпеку підприємства. У свою чергу оптимальність прийняття стратегічних інвестиційних рішень залежить від ступеня інформованості у теорії та практиці, та підготовленості до аналізу інформації.

Література

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
2. Стахурська С. В. Інвестиційна діяльність підприємств у сучасних умовах. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15524/1/kr%20inv.pdf>
3. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія у 2 т. К.: УБС НБУ, 2014. Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.
4. Дацій Н. В. Механізми реалізації інвестиційної безпеки як системи взаємодії з іншими явищами та процесами // Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 10. С. 3–5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2010_10_3
5. Евтушенко С. В. Інвестиційна безпека підприємства як фактор забезпечення його конкурентоспроможності в довгостроковому періоді // Вчені записки університету «КРОК». Серія: Економіка. 2018. Вип. 43. С. 99–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2018_43_14

Поталенко В. О.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки праці та менеджменту
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна*

Мідашко Ю. І.
*студентка кафедри економіки праці та менеджменту
Національного університету харчових технологій
м. Київ, Україна*

БІЗНЕС-ЕКОСИСТЕМИ: СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Проблеми стійкості, такі як соціальний дисбаланс (Hart & Dowell, 2011), зміна клімату (Reid & Toffel, 2009) та екологічні питання (Seuring & Müller, 2008) все частіше вимагають переробки сучасних економічних систем, реалізуючи перехід до парадигми стійкості. Оскільки ці проблеми контролюють більшість ресурсів та можливостей, організації розглядаються як центральні суб'єкти для вирішення цих питань (Porter & Kramer, 2011) та «важливими і необхідними агентами соціальних змін» (Aguilera, Rupp, Williams, & Ganapathi, 2007, с. 857). Тому з моменту запровадження Глобального договору ООН в 1999 році організації впроваджують свої бізнес-моделі в більш стійкий та соціально відповідальний спосіб. З метою розповсюдження того самого повідомлення серед більшої кількості суб'єктів, ніж просто компаній, у 2017 році Генеральна Асамблея ООН також оприлюднила набір з 17 Цілей сталого розвитку (наприклад, відсутність бідності, нульовий голод, кліматичні дії, гідна робота, економічне зростання). Отже, політики, практики та науковці переглядають внесок фірм у сталий розвиток [1].

Однією з форм сучасної бізнес-моделі є екосистема. Зазначимо, що авторство терміну «бізнес-екосистема» належить Джеймсу Ф. Муру, який ввів його в науковий обіг у статті «Хижак та здобич: нова екологія конкуренції». Однак ідея залучення та запозичення аналогій з дикої природи в економіку не нова. А. Маршалл,

звертаючись до праці Г. Спенсера, у своїй праці «Принципи економічної науки» зазначав, що «... Мекка економіста — це більше економічна біологія, ніж економічна динаміка» [1].

Також подібні ідеї до поглядів Дж. Ф. Мура можна знайти у праці М. Ротшильда «Біономіка. Економіка як екосистема», де автор приміряє біологічні концепції реальних економічних явищ, вже використовуючи поняття «екосистема» та висвітлюючи свій підхід в окремій галузі досліджень під назвою «біономіка». Отже, можна зробити висновок, що загальне поняття «екосистема» (введене в обіг А. Г. Танслі в 1935 р. [3]) вже використовувалося в економічній науці раніше (і в назві книги М. Ротшильда чітко зазначено, що економіка розглядається як екосистема), до Дж.Ф. Мура, який фактично створив конкретну концепцію, вказуючи на інший концептуальний рівень — не економіки в цілому, а локальної економіки, тобто галузей, регіонів. В бізнес-екосистемах компанії спільно розвивають свої потенційні можливості, працюючи на принципах конкуренції та співпраці для підтримки та розробки нових продуктів, задоволення потреб своїх клієнтів, входячи в наступний цикл безперервних інновацій [4]. Тут паралелі між бізнес-екосистемою та кластером сходяться за такими характеристиками кластера, як спільні дії (кооперація), конкуренція (кооперативна та міжфірмова) та інновації (властивість кластера постійно створювати інновації та впроваджувати стартапи).

Таким чином, бізнес-екосистему можна розуміти як мережу взаємозалежних ніш, громад та установ. У цьому формулюванні схожість концепції бізнес-екосистем з концепціями кластера досить чітко проявляється шляхом перемикавання семантичного навантаження з ключових об'єктів — сукупності учасників — на основні ознаки кластера — взаємодоповнення, концентрація на ключовому продукті. Також, неявно існує посилення на таку кластерну ознаку, як територіальна локалізація та географічна близькість — на концептуальному рівні екосистема містить такі загальні ознаки, властиві бізнес-екосистемам, як спільнота учасників (структура об'єкта є аналогом біоценозу) та середовище існування (структура навколишнього середовища є аналогом біотопу).

Вид та структуру бізнес-моделі рекомендується переглядати з огляду на соціальні та екологічні проблеми, які характеризують компанії сьогодні. В свою чергу, зміни в контексті оточуючих компаній фактично ведуть до реконфігурації інструментів для розробки початкових бізнес-моделей.

Література

1. Bernardi P. De, Azucar D. Innovation in Food Ecosystems Entrepreneurship for a Sustainable Future. DOI: 10.1007/978-3-030-33502-1
2. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. 1993. М.: Прогресс. 594 с.
3. Tansley A. G. The use and abuse of vegetational concepts and terms // Ecology. 1935. № 16 (3). PP. 284–307.
4. Moore J. F. Predators and prey: a new ecology of competition // Harvard Business Review. 1993. № 71. PP. 76–86.

Кузько С. Г.
здобувач PhD
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДРАЙВЕР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Постійний пошук та розробка інноваційних технологій виведення та просування нового продукту на ринок є ключовим напрямом стратегії розвитку підприємств й організацій. Використання інноваційних технологій є одним із головних чинників забезпечення розвитку, успіху та високого рівня прибутковості. Інноваційні технології стали інструментами, що істотно впливають на формування конкурентоспроможності, виділяючи певну підприємницьку діяльність серед інших за рівнем розвитку та ефективністю торговельно-виробничої діяльності. Інноваційні технології є драйвером, рушійною силою, в певному розумінні функціональною ознакою інноваційного розвитку підприємства або підприємницької діяльності. Наприклад, «інноваційний розвиток підприємства як комплексний процес, приводить у відповідність до зовнішніх внутрішні можливості підприємства на основі постійного пошуку і використання нових сфер і способів реалізації наявних і перспективних можливостей» [1, с. 53].

Водночас, конкурентоспроможність підприємництва в умовах невизначеності та «дистанційного режиму» спричиненого світовою коронакризою, залежить від появи нових якостей економічної системи — синергетичних та емерджентних ефектів (адаптації, інноваційного мислення та капіталізації).

Ідентифікація сукупності «нових» властивостей розцінюється, як емерджентний стан системи, якими вона характеризується за умов інтеграції визначених компонентів та їх взаємодії. Емерджентна економічна система, що є динамічною системою в економіко-соціальному середовищі, характеризується цілісністю та взаємодією матеріальних, фінансових, організаційних, соціальних та

інформаційних ресурсів [2, с. 64].

Інноваційні технології є інструментами просування нового продукту на ринок. Христенко О. В. Боев М. І. зазначають, що під інноваційними технологіями необхідно розуміти сукупність певних засобів, які значно вдосконалюють існуючий процес виробництва та за рахунок яких підприємство зможе підвищити свою конкурентоспроможність [6, с. 118].

Наприклад, інноваційні технології у вигляді процесів економікоматематичного моделювання є інструментами просування нового продукту, що дозволяють створювати експерименти з імітаційною моделлю торговельно-виробничої системи та бізнес-процесів будьякої складності при врахуванні часової тривалості імітації прийняття споживачами нової продукції підприємницької діяльності, представляти декомпозицію бізнес-процесів, побудувати дерево прийняття управлінських рішень, прогнозувати частку ринку товарів постійного попиту та виявляти стан споживача в процесі прийняття інновації.

На рівні світової економіки інноваційні технології розрізняються за рівнем їх реалізації у компаніях певної країни світу, створюючи структуру із інноваційних компаній світу. Як зазначає Петренко Л. А., порівняльний та структурний аналіз динаміки Рейтингу «The World's Most Innovative Companies» показав, що сьогодні присутні суттєві зміни в географічному та галузевому розподілі компаній Рейтингу та за інноваційними технологіями вони поділяються наступним чином: 1) в світі Азія поступово тіснить Америку; 2) помітне домінування американських і азійських компаній над європейськими; 3) програмістські компанії у 2020 р. суттєво посилили свої позиції; 4) помітне послаблення позицій компаній з галузі фармацевтики та біотехнологій [3; 4; 5].

Отже, комерційний успіх від нового продукту на ринку залежать від типу та різновиду інноваційних технологій, їх розробки, ринкових випробувань та реалізації інноваційного маркетингу в сфері стратегічного планування підприємницької діяльності. Саме інноваційні технології слугують гарантом ефективності реалізації ринкових випробувань та дозволяють вчасно корегувати маркетингові стратегії в частині розподілу фінансових витрат й просування нового продукту на ринку. Тому подальше формування механізму реалізації інноваційних технологій для виведення нового продукту на ринок в роботі підприємств та ведення підприємницької діяльності дозволить досягти фінансової ефективності та інших корисних ефектів.

Література

1. Гурочкіна В. В. Інноваційний потенціал підприємства: сутність та система захисту // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2017. № 5 (21). С. 51–57. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2017/No5/51.pdf> (дата звернення: 25.11.2020).
2. Гурочкіна В. В. Емерджентність — феномен складних економічних систем // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2021. № 6. С. 63–71. DOI: 10.31891/2307-5740-2021-276-6-63-71 URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/4397/3/4230_IR.pdf (дата звернення: 26.11.2020).
3. Петренко Л. А. Управлінський контролінг: монографія / І.А. Павленко, В.В. Лавренко, Л. А. Петренко та ін. К.: КНЕУ, 2017. 291 с.
4. Петренко Л. А. Управління ресурсами підприємства: монографія / І.А. Павленко, В.В. Лавренко, Л. А. Петренко та ін. К.: КНЕУ, 2014. 398 с.
5. Петренко Л. А. Аналіз найбільш інноваційних компаній світу за рейтингом Forbes. Стратегія економічного розвитку України: зб. Наук. пр. // М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана; [редкол.: В. А. Верба (голов. ред.) та ін.]. Київ: КНЕУ, 2020. Вип. 43. С. 57–68. URL: <http://sedu.kneu.edu.ua/article/view/194628/0> (дата звернення: 25.11.2020).
6. Христенко О. В., Босв М. І. Управління впровадженням інноваційних технологій на будівельних підприємствах. Економіка і регіон: наук. вісн. Полт. НТУ ім. Юрія Кондратюка / голов. ред. В. О. Онищенко. Полтава: ПолтНТУ, 2019. Вип. 6 (67). С. 118–124. URI: <http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PoltNTU/3608> (дата звернення: 26.11.2020).

Ющенко К. Л.
*кандидат економічних
наук, доцент Хмельницький національний
університет
м. Хмельницький, Україна*

РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСНОВИ ВИРОБЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО МОДЕРНІЗАЦІЇ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

В інвестиційну політику, націлену на підвищення конкурентоспроможності регіонів та на їх соціально-економічну інтеграцію, на ефективне використання державних і місцевих ресурсів для впровадження проєктів, які сприятимуть економічному зростанню, інноваційному розвитку, створенню нових робочих місць, покращенню екологічної ситуації, а головне — поліпшенню якості життя людей, послідовно перетворюється державна регіональна політика України. Україна досягла значного прогресу у наблизненні регіональної політики до принципів, стандартів, моделей і підходів, які прийняті в ЄС. Утворені громади (рис. 1) спроможні стратегічно планувати розвиток та ефективно управляти ресурсами для розвитку.

Енергетика — одна зі стратегічно важливих галузей економіки України, від безпечного, стабільного функціонування та сталого розвитку якої залежать життєдіяльність та якість більшості сфер життя суспільства, а також безпосередньо добробут громадян. Водночас низький рівень енергоефективності, зношення енергетичної інфраструктури, залежність від імпортного постачання енергетичних ресурсів — це ті нагальні проблеми, які потребують розв'язання.

Українська енергетика має значний потенціал для залучення інвестицій. Проте протягом тривалого періоду в галузі бракувало прозорих, конкурентних та зрозумілих правил гри для учасників ринку, панували монополії та зарегульованість. Це перешкоджало

поступальному розвитку і модернізації української енергетики. А система перехресного субсидювання та дотацій із бюджету стримувала

Рис. 1. Нова система адміністративно-територіального устрою субрегіонального (районного) рівня [1]

зростання цін на енергоносії для населення, водночас вимивала величезні кошти з бюджету, створювала нерівні умови, перешкоджаючи модернізації та розвитку, впровадженню нових технологій на підприємствах ПЕК [2].

Зокрема, модернізація фізично зношених теплових мереж в Україні передбачає досить великі капітальні витрати, а строки окупності становлять не менш як 15 років [3], як наслідок — заміна трубопроводів є непривабливими для інвесторів проектами, а муніципалітети не мають достатніх фінансових ресурсів. Реалізація комплексних проектів до модернізації теплових джерел (самоокупні проекти) і теплових мереж (інфраструктурні проекти) може дозволити залучити гроші на модернізацію теплових мереж.

Реформування енергетики спрямоване на те, щоб привести національне законодавство у відповідність до законодавства, норм та стандартів ЄС, що передбачено Договором про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Завершення імплементації європейського законодавства, впровадження європейських стандартів не лише сприятиме прискоренню позитивних перетворень в енергетичному секторі. Це допоможе вивільнити значний потенціал країни у новітніх сегментах енергетичної галузі, таких як відновлювана енергетика. А сукупно усі ці кроки сприятимуть зміцненню енергетичної незалежності нашої держави та підвищенню якості послуг для побутових споживачів, дозволять забезпечити надійність постачання та доступність енергії для всіх споживачів.

Для ефективного планування регіонального розвитку, як однієї

з ключових складових інтегрованого функціонування наряду з фінансуванням, реалізацією, моніторингом та оцінюванням, інституціями регіонального розвитку, дуже важлива достовірна статистична інформація, представлена на деталізованому географічному рівні. А для того, щоб проводити порівняння між регіонами однієї країни, а також між країнами, статистичні дані повинні готуватись відповідно до міжнародних стандартів. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає поступове затвердження Україною стандартів ЄС, але регламент ЄС Номенклатура територіальних одиниць для статистики (фр. nomenclature des unités territoriales statistiques, NUTS) [4], який визначає ієрархію регіонів в Євросоюзі, Україною ще не прийнято та передбачено планом заходів з виконання Програми розвитку державної статистики до 2023 року [5]. Нинішній поділ територій України, що використовується для формування статистики, а також набір показників, які використовуються, не дозволяє використовувати повною мірою потенціал в цій сфері в Україні та здійснювати суттєві порівняння з регіонами ЄС. Крім того, процес формування об'єднаних територіальних громад також потребує перегляду чинних українських стандартів формування територіальних статистичних показників.

Розвиток державної статистики на регіональному та територіальному рівнях є одним із завдань цілі 3 «Ефективне людиноцентричне багаторівневе врядування» Державної стратегії [6] і Державній службі статистики України необхідно використовувати досвід ЄС для підвищення якості, порівняності та доступності територіальної статистики.

Література

1. Реформа децентралізації: Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 23.11.2020).
2. Енергетична безпека: Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostantnya/energetychna-bezbeka> (дата звернення: 23.11.2020).
3. Нікітін Є., Дубовський С. Централізоване тепlopостачання. Застаріла спадщина чи європейське майбутнє? Дзеркало тижня. Україна. 2021. Випуск № 1288. URL: https://zn.ua/ukr/energy_market/centralizovaneteplopостachannya-324748_.html (дата звернення: 17.11.2020).

4. Номенклатура територіальних одиниць для цілей статистики. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 23.11.2020).

5. Програма розвитку державної статистики до 2023 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2021 № 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.11.2020).

6. Державна стратегія регіонального розвитку 2021–2027 рр. «Розвиток та єдність, орієнтовані на людину» // Міністерство розвитку громад та територій України: Офіційний веб-сайт Міністерства. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/materiali-vseukrayinskoynaradi-z-aktualnih-pitan-formuvannya-ta-realiztsiyi-derzhavnoyi-regionalnoyipolitiki-19-20-grudnya-2021-roku-m-lviv/derzhavna-strategiya-regionalnogorozvitku-2021-2027-rr-rozvitok-ta-yednist-oriyentovani-na-lyudinu/> (дата звернення: 23.11.2020).

Бреус В.В.,
Студентка 2 курсу факультету фінансів та обліку
Науковий керівник:
Міняйло В. П., к.е.н., доцент кафедри
фінансового аналізу та аудиту
Державний торговельно-економічний університет
м.Київ, Україна

ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ ПРИБУТКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Основним показником, що характеризує ефективність функціонування підприємства є позитивний фінансовий результат, тобто прибуток. Це головний важіль розвитку, саме від його значення залежить майбутнє підприємства. Чим вищий прибуток, тим більше можливостей у підприємства для збільшення капіталу, запровадження нововведень, інвестицій, впровадження нових технологій тощо. Питання збільшення прибутку завжди в центрі уваги та є досить популярним об'єктом для вивчення багатьох науковців.

Великого удару на всі сфери життя завдав спалах епідемії COVID-19 у 2020 році, що додав великі корективи у життя. Багато підприємств опинилося на межі закриття, багато працівників було скорочено, або працювало онлайн. Епідемія спричинила появу карантинних обмежень, що обмежувало повноцінне функціонування підприємства та повну віддачу працівників, що забезпечило б високі фінансові результати. Пандемія та карантин спричинили спад економіки, безробіття, скорочення виробництва. Тому кожне підприємство шукає шляхи підвищення ефективності та прибутку, але єдиного шляху немає, адже кожна галузь має свої особливості та специфіку.

Основне завдання дослідження полягає у вивченні та узагальненні шляхів підвищення прибутку в умовах пандемії.

Кожне підприємство, що існує в умовах ринкових відносин, має мету – отримати позитивний фінансовий результат – прибуток.

В процесі управління прибутку можна виділити такі головні цілі:

- Збільшення доходів;
- Зменшення витрат;
- Формування та реалізація ефективної податкової політики;
- Оптимальний розподіл прибутку.

Однак під час економічної кризи, спричиненої всесвітньою пандемією для підприємств дуже гостро стало питання отримання та розподілу прибутку. пандемія викликала велику кількість проблем, як для підприємців, так і для звичайних громадян. Велика кількість людей залишилося без роботи завдяки скороченням або банкрутству підприємств. Поширення хвороби COVID-19

зумовило збитковості майже всім секторам економіки (авіакомпанії, туризм, ресторанний та готельний бізнес, розважальна галузь та інші). Під час пандемії найбільше постраждали галузі, які пов'язані з наданням послуг, а також пов'язані з необхідністю відвідування громадських місць, зібранням людей.

В Україні під час карантину тимчасово зупинили свою діяльність 29% підприємств, а 6% повністю зупинили свою діяльність. Як бачимо, пандемія змусила майже половину підприємств призупинити діяльність (рис.1). [1]

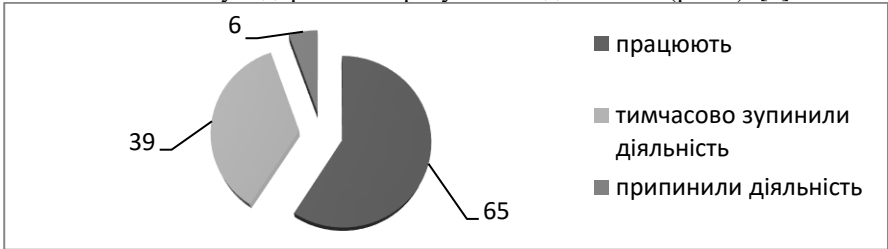

Рис.1 Робота підприємств під час пандемії [1]

Для підприємств, які продовжили працювати під час карантину припинення діяльності 35% дає додаткові можливості:

- більше можливостей для заманювання та пошуку нових клієнтів;
- зменшення кількості конкурентів;
- можливість отримати більший прибуток;
- пошук нових шляхів роботи під час пандемії.

Значну роль для бізнесу під час пандемії відіграє підтримка держави. В Україні під час карантину Рада підтримала відміну сплати підприємцями ЄСВ, та пені за несплату ЄСВ або заборгованість. Від цих витрат ФОПів звільнили на період з 1 березня по 30 квітня.

Також протягом усієї весни бізнес не сплачувати штрафи за порушення основних норм податкового законодавства. Винятком були лише штрафи за ПДВ, акцизи та ренти. Протягом весни, до 18 квітня, існувало обмеження на перевірки підприємців та підприємств.

На початку 2021 року дослідження, проведене Європейською Бізнес Асоціацією, зафіксувало падіння Індексу настроїв малого бізнесу до 2,38 балів з 5-ти можливих, порівняно з 3,07 балами минулого року. Лише 24% підприємців задоволені поточним станом справ у бізнесі проти 42% у минулому році, відповідно, зросла і кількість незадоволених з 29% до 58%. Очікують покращення стану справ у бізнесі 27% підприємців проти 59% за минулий рік, а 52% опитаних очікують погіршення. Серед опитаних підприємців 18% збільшуватимуть кількість працівників, а 23% запланували підвищення заробітної плати. 80% підприємців вважають поточну економічну ситуацію (низька купівельна спроможність населення, вплив карантинних обмежень, податкове навантаження та фіскальний тиск) несприятливою для ведення бізнесу. Щодо наслідків впливу пандемії на мале підприємництво, то 58% підприємців відзначають зменшення кількості замовлень, ще 18% були змушені переглянути бізнес-модель та шукати нові напрямки, 10%

оптимізували діяльність та скоротили персонал, а 3% змогли збільшити продажі чи відкрили нові ринки збуту. Лише 14% підприємців не помітили впливу коронавірусу на їх діяльність [4].

Розглянемо практику підтримки бізнесу під час пандемії в інших країнах. Так, наприклад:

- США виділили 2 трільйони доларів на виплати американським громадянам і бізнесу, для запобігання економічних наслідків і дати поштовх для розвитку бізнесу;
- Великобританія знизилла облікову ставку в три рази, до 0,25%, також було знижено ПДВ та надано податкові пільги;
- Італія виділила 25 млрд євро фіндопомоги. Державні гарантії покривають позики та іпотечні кредити постраждалих підприємств;
- Німеччина виділила 156 мільярдів євро для допомоги малому бізнесу, також скорочення податкових надходжень на 33,5 мільярдів євро через податкові канікули. Також в Німеччині працює програма «Kurzarbeit» вона покриває роботодавцю 60% заробітної плати та 67% для працівників з дітьми. [2]

Впровадження нових технологій, автоматизація виробництва призведе до можливості скорочення штату співробітників, а відповідно, зменшить витрати на заробітну плату, що призведе до збільшення фінансового результату підприємств.

Таким чином в Україні тільки пом'якшився зовнішній тиск на бізнес за рахунок надання деяких пільг і знижок, а також мінімальної компенсації заробітної плати для роботодавців, однак, цього буде недостатньо для підтримки життєдіяльності малого і середнього бізнесу в Україні. Для постійного забезпечення зростання прибутку необхідно шукати невикористані можливості його збільшення - резерви зростання.

Резерви – це кошти, запаси, ресурси, які зберігаються і при необхідності можуть бути використані для певної мети. Резерви виявляються на стадіях планування, виробництва й реалізації. В процесі виявлення резервів існують три етапи:

- Перший – аналітичний – етап виявлення груп резервів;
- Другий – організаційний – етап розробки та забезпечення використання виявлених резервів;
- Третій – етап реалізації заходів і контролю за їх виконанням [3].

Отже, основними джерелами резервів збільшення величини прибутку можна назвати збільшення обсягу реалізації виробленої продукції, зниження її собівартості, підвищення якості товарної продукції, реалізації її на більш вигідних ринках, пошук нових підходів до споживача, оптимізація витрат фінансових ресурсів на підприємстві. Лише вміле використання всієї системи резервів може забезпечити достатні темпи зростання прибутку на підприємстві.

Проблема визначення ефективності підприємства та пошуку шляхів її підвищення є складною і такою, що важко формалізується. Адже будь-яке підприємство – це складна система, тому сподіватися, що можна дістати

просту й легко зрозумілу схему пошуку резервів підвищення ефективності його роботи, було б не зовсім правильно. Вміле використання груп резервів може забезпечити зростання прибутковості підприємства.

Після пандемії світ вже не буде колишнім. Тож для підтримки бізнесу необхідно приймати рішення на державному рівні. Такими заходами можуть бути:

- Прийняття пакету антикризових заходів;
- Підвищення ефективності державного управління;
- Збільшити фінансування наукових досліджень з ухилом на інновації;
- Сприяти поширенню використання цифрових технологій з метою забезпечення можливості виконання роботи та навчання у віддаленому доступі.

Тому, враховуючи вище сказане, для збільшення прибутку підприємства мають автоматизувати діяльність для зменшення часу виконання робіт та збільшення точності роботи. Також переведення продажів та надання послуг в онлайн режим дозволить розширити ринок збуту по всьому світу. Тому потрібно не боятись ризикувати і пристосовуватись до сучасних умов життя, як би не було важко.

Висновки. Прибуток є кінцевим результатом діяльності будь-якого підприємства, який характеризує його економічну діяльність та ефективність роботи. Для постійного підвищення прибутку підприємствам необхідно шукати нові шляхи. Важливим джерелом збільшення прибутку є ефективне використання груп резервів.

Спалах COVID-19 на початку 2020 року, що перетворився на масштабну пандемію, та подальші карантинні обмеження суттєво вдарили майже по всіх сферах бізнесу як в Україні, так і у світі. За даними Світового банку, глобальна економіка впала торік на 4,3%, пандемія призвела до маси жертв і хворих, а мільйони людей зазнали бідності.

Велика кількість експертів вважає, що криза може відкрити «вікно можливостей» для зміни української економіки у напрямі переходу на новий рівень. А карантинні обмеження лише вносять свої корективи, пристосовавшись до яких, можна і далі розвивати бізнес в Україні та отримувати позитивний фінансовий результат.

Література:

1. УНІАН Інформаційне агентство.
URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10948631-v-ukrajini-pid-chas-karantinu-zakrilyasya-mayzhe-tretina-pidpriyemstv-infografika.html>
2. Б Рубрика все по полицях. URL: <https://rubryka.com/article/state-support-business/>
3. Зелена К.С. ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ ПРИБУТКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ/ К.С. Зелена // International scientific e-journal № 15, 2020. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.10.html>
4. Презентація результатів Індексу настроїв малого бізнесу за 2020 рік.
URL: <https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2021/02/small-business-index-2021.pdf>

Секція 2. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Горнієнко В. Ю.

*доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ГЕОПОЛІТИЧНІ ТЕОРІЇ В ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ В ХХ – НА ПОЧ. ХХІ СТ.

В той час, коли Сполучені Штати Америки ще не заявили про себе як світового лідера, в науковому світі закладалися основи нового напрямку політичної думки — геополітика. Формування нового концептуального погляду на політику держав наклав відбиток на зовнішню політику майбутньої наддержави та проявився в II пол. ХХ ст. у формуванні пріоритетних напрямків її зовнішньополітичної активності.

В 1904 році науковий світ обговорював доповідь англійського географа Хелфорда Маккіндера «Географічна вісь історії». У своєму науковому доробку автор запропонував теорію, яка пояснює геополітичну цінність того чи іншого регіону. В науковий обіг вводиться нове поняття — «heartland». Виходячи із пояснень науковця, контроль над heartland (велика частина території сучасної Російської Федерації) може забезпечити контроль над світом. А ключовою сходинкою для цього контролю виступає Східна Європа. Пізніше ця теорія була переглянута та доповнена послідовниками Х. Маккіндера. Та основа її була закладена на поч. ХХ ст.

По завершенню Другої світової війни в зовнішньополітичній стратегії США східноєвропейський регіон відіграв важливу роль. Ця територія була цінною в геополітичному, військовому, економічному та безпековому факторі. Значення та увага до країн Східної Європи відбилися в «доктрині Трумена» та подальшій розробці стратегії,

стосовно регіону. Тоді ж, вперше, було запропоновано новий «диференційний підхід» щодо акторів даної території.

В подальші роки американські президенти доповнювали, редагували або змінювали стратегічні підходи по східноєвропейського регіону, але не залишали його поза увагою. Так, світ побачили «доктрина Ейзенхауера», «Програма нових рубежів» Дж. Кеннеді, політика «наведення мостів» Л. Джонсона та інші.

В період «психологічної війни», яка проявилася в роки американсько-російського протистояння, регіон Східної Європи продовжував залишатися основною «лінією фронту». Діяльність інформаційнопропагандистських центрів США була спрямована на формування привабливого іміджу Сполучених Штатів Америки в країнах, які тоді ще залишалися під контролем Радянського Союзу. Великі зусилля були покладені на підтримку демократії та національно-визвольних рухів в країнах Східної Європи.

Пройшовши кілька еволюційних стадій, політика Сполучених Штатів Америки в зоні «внутрішнього півмісяця» (Східна Європа) позиціювалася як така, що направлена на боротьбу за світове лідерство. Вашингтон проявив себе незмінним захисником революційних рухів, які відбулися в регіоні. Він продовжує підтримувати європейські інтеграційні процеси, у форматі розширення ЄС на схід. Також, підтримував розширення НАТО на схід, переслідуючи головне завдання — контроль над регіоном та незмінну присутність в Європі.

Література

1. The European recovery program. Basic documents and background information prepared by staffs of Senate Foreign Relation Committee and House Foreign Affairs Committee. 1947. Washington, D.C.
2. Public papers of the President of the US Harry S. Truman. 1963. Washington, US GPO.
3. US foreign policy. USSR and Eastern Europe: a study prepared at the request of the Committee of foreign relations, US Senate, by Columbia-Harvard research group. 1960. New York, N.Y.
4. Byrnes R. US policy toward Eastern Europe before and after Helsinki. Current history. 1976.

Секція 3. ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Базаренко О. М.

викладач

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

УСПІШНІСТЬ ПРАКТИКИ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГОВОРІННЯ МАЙБУТНІХ ПРОГРАМІСТІВ

На сьогодні кожен фахівець з інженерії програмного забезпечення має необхідність у володінні англійською мовою на належному рівні, оскільки інформаційне навантаження фахівців цієї спеціальності значною мірою складається з англійських джерел. Тож сьогодні, студенти спеціальності інженерія програмного забезпечення цілком розуміють важливість опанування англійської мови в межах закладу вищої освіти, про що свідчить наш досвід роботи і проведені опитування. Якщо терміносистема програмування не являє для них особливих труднощів, то навчання говоріння продовжує бути актуальним методичним завданням. Отже, якими є чинники забезпечення ефективності у практичному спілкуванні під час навчання говоріння майбутніх інженерів програмного забезпечення.

Перш за все варто розглядати це питання з позиції створення необхідних умов для розвитку цього виду мовленнєвої діяльності, оскільки оволодіти говорінням іноземною мовою можна лише через практику в говорінні, а воно, в свою чергу, є складним психологічним процесом. Мовленнєва діяльність кожного окремого студента має власні фізіологічні механізми, адже мовлення є феноменом психіки людини. Не можна вважати, що мовленнєва діяльність здійснюється лише на ґрунті пам'яті, що студент лише накопичує необхідний лексикон задля подальшого його використання.

У структурі процесу засвоєння студентами матеріалу є різні фази. На першому етапі студенти сприймають нову інформацію і досягають розуміння цієї інформації (фаза сприйняття). Ця фаза включає короткочасне запам'ятовування. Наступний етап передбачає осмислення і запам'ятовування нових даних і включення їх до існуючої системи знань студента. Ця фаза також передбачає переведення нових даних в довготривалу пам'ять. Наступний етап є фазою застосування, під час якого відбувається творчий пошук, відтворення та практичне використання нового матеріалу. Останній етап є фазою контролю, який по суті здійснюється і протягом усіх попередніх етапів. Запам'ятовування нової інформації відбувається паралельно з процесами поглибленого аналізу матеріалу, що вивчається, встановлюються причинно-наслідкові зв'язки, відбувається осмислення. Експериментальні дослідження встановили, що без операції осмислення не спостерігається і довготривале запам'ятовування [1, с. 142]. До того ж витрати часу студентами на складності еквівалентні витратам часу на осмислення і запам'ятовування.

Отже, готуючись до введення нового матеріалу необхідно передбачити, що ефективне засвоєння може відбуватися на основі матеріалів, що викликають інтерес з виділенням достатнього часу на його осмислення, усвідомлення і приєднання до бази існуючих знань. На цьому етапі студенти можуть активно здогадуватись про лексичне наповнення тієї чи іншої одиниці, співставляти її з подібними або контрастувати з протилежними. Це дозволить їм створити певне семантичне поле, яке існуватиме у їх свідомості надалі і дозволить встановити зв'язки з попередніми лексичними одиницями. Варто надати студентами можливості зображати схематично ці зв'язки для кращого запам'ятовування.

Для оволодіння говорінням надзвичайно важливою є фаза практики у спілкуванні. Вона потребує ретельної підготовки. Відпрацювання навички вживати певну конструкцію в мовленні і доведення її до автоматизму потребує виконання студентами достатньої кількості вправ. Коли ж мова заходить про удосконалення умінь у монологічному чи діалогічному мовленні, зростає творчість підходів викладача. Необхідно передбачити тематику і, якщо існує така можливість, розділити її на підтеми, вилучаючи матеріал, який може стати стимулом і джерелом мотивації для цієї чи іншої категорії фахівців або для певної групи студентів. Варто пам'ятати, що студенти потребують час на формулювання висловлювання іноземною мовою. Ретельна підготовка до заняття в цьому випадку полягає в передбаченні серії запитань, що спонукають їх до

Секція 3. Педагогічні науки

вираження власних думок, в плануванні і розробці проблемних ситуацій спілкування, залученні актуальної інформації, яка може наразі бути цікавою для обговорення. Важливим є надання студентам достатньо часу на висловлення своїх думок іноземною мовою, забезпечуючи виважену корекцію і залучаючи їх до самої взаємокорекції.

Однак, ретельність відібраних матеріалів не гарантує ефективності у проведенні дискусії, наприклад. Часто викладачі відмічають, що дискусії відбуваються не так вдало, як очікувалось, і вони протікають зовсім інакше з кожною іншою групою студентів. Каталізатором у практиці англомовного спілкування є також відео та аудіо матеріал, а особливо його контекстне намовлення. Важливим чинником, який сприяє практиці у спілкуванні англійською мовою є психологічна атмосфера на занятті. Якщо студент відчуває спокій, поважне ставлення до нього, результативність практики у спілкуванні англійською мовою, буде кращим. Тактовним і виваженим має бути і корекція педагога мовленнєвої діяльності студента, що має враховувати усі обставини і ситуацію спілкування.

Говорячи про оволодіння говорінням, варто пам'ятати, що досягнення ефективності у практиці спілкування на занятті з англійської мови передбачає дотримання послідовності фаз процесу засвоєння студентами матеріалу, передбачає ретельну підготовку достатньої кількості вправ, пошук проблемних та цікавих тем для обговорення, залучення аудіо та відео матеріалів, потребує позитивної атмосфери спілкування на занятті.

Література

1. Нісімчук А. С. Педагогіка: Підручник / А. С. Нісімчук. К.: Атіка, 2007. 344 с.

Хворостовська З. О.

*викладач кафедри природничих наук та методик їхнього навчання
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА КАТЕГОРІЇ «ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ХІМІЇ»

Процес професійного самовизначення, а саме визначення суті професійного самовизначення, є незавершеним і тому звернення до цієї проблеми займає важливе місце в творчому пошуку не лише педагогів і психологів, але і представників інших напрямів науки. У зарубіжній і вітчизняній психолого-педагогічній науці накопичений певний досвід в області теорії професійного самовизначення, який багато в чому зумовив сучасні підходи до цієї проблеми.

Різноманіття напрямів і підходів до вивчення процесу професійного самовизначення сприяло появі різних варіантів уявлень про його структуру.

Так, Є. Борисовою [2] були виявлені і обґрунтовані наступні елементи структури професійного самовизначення:

- 1) мотиваційна сфера особистості;
- 2) професійні здібності;
- 3) індивідуально-типологічні особливості людини;
- 4) хід професійного самовизначення також спрямовується різними компонентами самосвідомості особистості;
- 5) соціальний статус людини.

О. Падалко [5], характеризуючи структуру професійного самовизначення, виділила три компоненти: когнітивний, емоційний, вольовий (поведінковий).

М. Батирева [1], визначаючи професійне самовизначення як процес інтеграції індивіда (суб'єкта вибору професії) в соціально-професійну структуру суспільства, який здійснюється в результаті аналізу ним своїх внутрішніх ресурсів і співвідношення їх з вимогами професії,

відмічає два його основних тісно пов'язаних компонента — професійну спрямованість і професійну самосвідомість.

С. Чистякова й М. Захаров вказують, що професійне самовизначення включає професійну спрямованість, професійну самосвідомість, професійну саморегуляцію, професійно важливі якості [7]. Це «індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність діяльності й успішність її освоєння» [7, с. 47–48].

Л. Карнозова, А. Маркова, О. Падалко, Н. Цветкова вважають, що компонентами структури професійного самовизначення є дії з аналізу себе, як професіонала, або професійної ситуації, в якій знаходиться людина, тобто механізми рефлексій, а також ухвалення рішень і конкретні дії, спрямовані на здобуття відповідної освіти, професійної підготовки, вибір місця роботи і так далі [3; 4; 5; 6].

Розглядаючи представлені вище варіанти структур професійного самовизначення і їх складові, можна зробити наступні висновки. На даний момент у науці не існує єдиного підходу до визначення компонентів структури професійного самовизначення. Варіанти структури професійного самовизначення, виділені різними авторами, відрізняються за кількістю включених компонентів та їх складністю. Найчастіше виділяються наступні компоненти і їх складові: цілі, ціннісні орієнтації, мотиви, здібності й дії з їх оцінки, індивідуальнотипологічні особливості людини, знання, уміння, навички. В цілому, в структурі професійного самовизначення можна виділити п'ять основних груп компонентів:

- особистість й індивідуальність учасника професійного самовизначення (індивідуально-типологічні особливості, якості особистості тощо);
- мотиваційно-ціннісна група (мотиви професійної діяльності, ціннісні й моральні орієнтації суб'єкта професійного самовизначення тощо);
- зовнішня і внутрішня діяльність учасника професійного самовизначення (рефлексія, оцінка та співставлення своїх здібностей та можливостей з вимогами професії, ухвалення рішень, прагнення до реалізації себе в діяльності конкретні тощо);
- прогностична діяльність учасника професійного самовизначення (цілі, плани, позитивне ставлення до майбутнього в професії тощо);
- соціальна включеність учасника професійного самовизначення (знання вимог суспільства, уміння орієнтуватися на ринку праці, аналізувати соціально-

економічний бік професії, її престижність і затребуваність тощо).

Враховуючи вищевикладене та спираючись особливості професійної підготовки вчителів, можна стверджувати, що «професійне самовизначення майбутніх педагогів» як наукову категорію необхідно вивчати в двох напрямках: вибір учительської професії та професійне становлення особистості, яке супроводжує її протягом усього життя і є цілеспрямованим процесом вступу особистості в сферу майбутньої професійної діяльності.

Узагальнюючи думки дослідників і враховуючи сутність діяльнісного підходу, професійне самовизначення майбутніх вчителів хімії розуміємо як тривалий процес розвитку ставлення людини до своєї професії, себе як професіонала. Змістом даного феномену є дії людини з самоаналізу, самопізнання, самооцінки здібностей і ціннісних орієнтацій, дії щодо розуміння міри відповідності власних особливостей вимогам обраної професії, дії з саморозвитку здібностей і можливостей у процесі професійної підготовки і навчання з метою досягнення більш повної відповідності себе щодо обраної професії і професії — відносно власних здібностей, інтересів. Тобто, змістом професійного самовизначення є: самопізнання, самооцінювання, саморозвиток.

Література

1. Батырева М. В. Процесс профессионального самоопределения городской молодежи: автореф. ... канд. социол. наук. Тюмень, 2003. 25 с.
2. Борисова Е. М. Профессиональное самоопределение: личностный аспект: дисс. ... д-ра психол. наук. М., 1995. 411 с.
3. Карнозова Л. М. Самоопределение профессионала в проблемной ситуации // Вопросы психологии. М.: Педагогика. 1990. № 6. С. 42–48.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма. М.: Знание, 1996. 230 с.
5. Падалко О. В. Молодые специалисты с высшим образованием: ожидания и реальность // Современные технологии обучения: Тезисы региональной конференции. СПб., 1996. С. 31–32.
6. Цветкова Н. А. Профессиональное самоопределение личности на разных этапах становления профессионала: дис. ... канд. психол. наук. М., 2000. 175 с.
7. Чистякова С. Н., Захаров Н. Н. Профессиональная ориентация школьников: организация и управление. М.: Педагогика, 1987. 159 с.

Онаць О. М.,
кандидат педагогічних наук
старший науковий співробітник
відділу економіки та управління загальною середньою освітою
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОПОРНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Реформування та модернізація освіти в Україні у контексті входження до європейського та світового освітнього простору передбачає відкритість освітньої системи, розвиток педагогіки партнерства і співробітництва, реформування змісту середньої освіти, формування ключових компетентностей учнів, зміну структури школи в умовах децентралізації влади, впровадження державно-громадського управління з новим змістом і партнерами, автономію закладів освіти, діяльність в умовах створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), освітніх округів, опорних закладів освіти та їхніх філій.

Аналіз теоретичних джерел, результати дослідження та міжнародний досвід, а також управлінська діяльність інноваційних керівників закладів освіти в Україні і практика діяльності найуспішніших економік і компаній світу переконує, що засади державно-громадського управління й ефективні управлінські технології зі сфери економіки та бізнесу можуть успішно застосовуватися в управлінні закладами освіти. Тому особистісна готовність і професійна компетентність суб'єктів закладів освіти, які мають бути флагманами у своєму окрузі, потребує оволодіння ними найефективнішими технологіями управління з метою забезпечення якості освіти.

Управління освітою та закладами освіти завжди перебували в центрі уваги науки та практики. Сутність інноваційних підходів, принципів, управлінських функцій та технологій управління закладами освіти розкрито Л. Ващенко, Л. Даниленко, Г. Єльніковою, Л. Калініною, Ю. Конаржевським, В. Лазаревим, В. Масловим, О. Мармазою, О. Онаць, І. Осадчим, Н. Острроверховою, Л. Паращенко, О. Пастовенським, О. Пехотою, Н. Побірченко, С. Подмазіним та іншими.

Управління закладом освіти, який має статус опорного, потребує від усіх суб'єктів управлінського процесу, керівника ОЗО та його команди, зміни парадигми управління, застосовування, поруч із традиційними, інноваційних підходів, управлінських інноваційних технологій. Це володіння уміннями й навичками, а саме: уміти комплексно вирішувати проблеми (бачити сутність проблеми й розбиратися з причиною, а не наслідком її виникнення; володіти

критичним мисленням (спосіб мислення, вміння аналізувати, за якого ставлять під сумнів будь-яку інформацію і, навіть, власні переконання); креативно мислити та діяти (тобто керівник повинен сам уміти й навчити свою команду творчості, уміння передбачати те, чого ще немає); уміти керувати персоналом (людьми) й ухвалювати управлінські рішення (не щодо підлеглих, а щодо Людей); змінювати систему та способи взаємодії з людьми (вчителями, учнями, батьками, представниками громадськості).

На нашу думку, *технологія* – це сукупність способів, форм і методів, прийомів, які обирають відповідно до визначеної мети, завдань, принципів та умов діяльності. Вони забезпечують ефективне поєднання теорії та практики, стилю поведінки та культури міжособистісного спілкування учасників управлінського процесу.

Технологія управління – це комплекс методів, прийомів і засобів опрацювання управлінської інформації, що має на меті ухвалення та реалізацію управлінських рішень. Вона охоплює стратегію, тактику й техніку управління [3].

Структуру технології можна визначити так: спочатку визначають її концептуальну основу (наукові підходи, принципи, закономірності, умови, чинники тощо); потім вирішується питання щодо змісту технології (визначення мети, цілей, завдань, очікуваних результатів тощо); найтривалішою є процесуальна частина (організація діяльності відповідно до визначених завдань: форми, методи, способи, прийоми та засоби діяльності учасників управлінського процесу; конструювання та розроблення організаційних механізмів, організація процесу громадсько-державного управління; забезпечення ефективної комунікації учасників управління та співуправління; поточне оцінювання, моніторинг, коригування діяльності, консультації, моделювання ситуацій тощо); важливу роль відіграє кінцева оцінка (евалюація та самоевалюація) результатів [3].

Важливе місце в реалізації державно-партнерської взаємодії суб'єктів управління в опорних закладах освіти посідають *інтерактивні технології* – засіб демократизації освітнього процесу та реальна дія державно-громадського управління. Їх використання передбачає, зокрема застосування методик, що допомагають набути інтелектуальних і соціальних навичок, демократичної поведінки, створення суб'єктно-суб'єктних стосунків, залучення до активної комунікативної взаємодії, встановлення атмосфери взаємоповаги, довіри та відповідальності. Це діалог і полілог, які можуть мати такі форми: індивідуальну творчу роботу, раунд (висловлювання з окреслених питань протягом 1–2 хв), організацію роботи в парах, міні-групах, групах за інтересами (методи можуть бути найрізноманітніші: “ажурна пилка”, дебати, рольова гра, моделювання ситуацій, кооперативне навчання, дискусійні групи, “павутинка” дискусії, “мозковий штурм”, дебати; під час підбиття підсумків як різновид кооперативної діяльності може використовуватися метод “ланцюжок цінностей”) [3].

Ефективними, на нашу думку, є *інноваційні технології моделювання*. Їх поділяють на такі категорії: евристичне моделювання, технології

Секція 3. Педагогічні науки

математичного моделювання; інформаційно-комунікаційні, конструктивні, структурні, проєктивні [5].

Технологія освітнього маркетингу. Без застосування цієї технології сьогодні суб'єкти управління закладів освіти не можуть ефективно працювати. Освітній маркетинг допомагає здійснювати: аналіз ринку освітніх послуг, особливостей учнівського контингенту, навчальних планів та програм, кадрового складу; моніторинг рівня навчальних досягнень учнів; розроблення й впровадження нових освітніх програм, формування науково методичного забезпечення та супроводу, підготовку вчителів до реалізації нових освітніх програм і курсів, інноваційних технологій навчання та виховання здобувачів освіти; пошук партнерів і визначення пріоритетних напрямів діяльності з ними на засадах рівноправності, взаємовигідності та довіри.

Освітній маркетинг – це стратегічне й поточне формування потреб та стимулювання попиту на освітні та інші послуги опорного закладу, пропонування замовникам освітніх послуг, які хочуть споживачі. Одним із найважливіших завдань маркетингу є створення позитивного іміджу закладу освіти, створення бренду, забезпечення функцій управління, коригування й контролю. Це організація стратегічного та оперативного планування розвитку закладу освіти й компетентностей усіх учасників процесу управління, система інформаційного забезпечення, організація ефективної комунікації, міжособистісної взаємодії, коригування діяльності та координація співпраці, організація контролю та самоконтролю, забезпечення рефлексії діяльності [4].

Успішно здійснювати державно-громадське управління на засадах партнерства, розв'язувати проблеми опорних закладів освіти можуть допомогти сучасні управлінські технології, які використовуються в інноваційному менеджменті, в бізнесі й промисловості. Розглянемо деякі з них, зокрема: бренд-стратегії, бенчмаркінг, інжиніринг, реінжиніринг, тімблдінг, рефреймінг, метод кейсів.

Бренд-стратегія – це стратегія створення, розвитку, зміни та адаптації до ринку освітніх послуг власного бренду загального закладу освіти.

Бенчмаркінг (англ. Benchmarking – встановлення контрольної точки). Його називають також “Орієнтація на успішні компанії”. Бенчмаркінг – це об'єктивне порівняння своєї організації (у цьому контексті — зі школою) з роботою найкращих у цій галузі. Основний зміст і мета бенчмаркінгу полягають в ідентифікації відмінностей опорного закладу порівняно з аналогом (еталоном), що є особливо важливим для кожного закладу освіти та організації діяльності та взаємодії суб'єктів управління. Об'єктами бенчмаркінгу можуть бути: методи, процеси, технології, якісні параметри [4].

Інжиніринг (англ. engineering — винахідливість, знання). В управлінні цю технологію можна використовувати під час спільного проєктування розвитку опорного закладу освіти, визначення його місії і візії, створення концепції чи стратегічного плану роботи ОЗО тощо. Інжиніринг механізмів державно-громадського управління в опорному закладі на засадах державно-партнерської взаємодії – різні види інтелектуальної діяльності, які спрямовано на досягнення найкращого результату з використанням наявних ресурсів,

Секція 3. Педагогічні науки

застосуванням найновіших методів і технологій організації та управління, з урахуванням усіх умов і чинників (проектно-консультативна діяльність науковців, керівника, психолога, представників громади, роботодавців, бізнесу чи інших фахівців) [4].

Реінжиніринг. Ця технологія є ефективною й може застосовуватися на етапі створення та ефективного управління опорним закладом. Це радикальне переосмислення й перепроєктування процесів навчання й виховання, управління та співуправління в опорному закладі, це сукупність методів і засобів, а також науково-методичне, педагогічне, юридичне чи психологічне консультування. Це технологія проведення зустрічей суб'єктів управління ОЗО з представниками громадськості та приватного сектора з метою збору інформації щодо розроблення стратегічного плану розвитку школи, планування підготовки опорного закладу до нового навчального року, підготовки загальних зборів закладу, сценарію уроку, позакласного заходу, семінару-тренінгу, організації круглого столу з представниками громадськості та бізнесу, конференцій, здійснення моніторингу навчальних досягнень учнів чи рівня професійної компетентності педагогічних кадрів, діагностики адаптації учнів до першого чи іншого класу, організації співпраці та партнерської взаємодії з органами влади, місцевої громади, громадськості та приватного сектора тощо [4].

Кейс-метод (англ. Case method – метод кейсів, метод конкретних ситуацій, метод ситуаційного аналізу) – технологія, що використовує опис реальних економічних, соціальних і бізнес-ситуацій, освітніх проблем для дослідження ситуації, аналізу суті питання та розроблення можливих варіантів вирішення проблеми, вибір найкращого варіанту.

Метою методу кейс-стаді в діяльності і взаємодії суб'єктів управління опорним закладом освіти є завдання поставити учасників освітнього процесу в такі ситуації, за яких їм необхідно буде ухвалювати узгоджене управлінське рішення [4].

Висновок. Щоб забезпечити надання якісної освіти в опорному закладі освіти, необхідна державно-партнерська взаємодія суб'єктів управління і використання ними використанню сучасних інноваційних управлінських технологій.

Література:

1. Про Національну доктрину розвитку освіти. Указ Президента України від 17.04.2002. №347/2002.
2. Топузов О. Проблемна ситуація в теорії проблемного навчання. *Шлях освіти*. 2007. №1. С. 12-16.
3. Громадсько-активні школи: управління та механізми розвитку: практичний посібник О.М. Онаць, Н.М. Островерхова, Л.М. Попович, М.Г. Шевцова / К.: КОНВІ ПРІНТ, 2019. С. 96-102.
4. Економічні-правові умови державно-партнерської взаємодії суб'єктів управління опорних закладів освіти : практичний посібник / О.М. Онаць, Г.М. Калініна, М.М. Малюга, В.В. Мелешко, Л.М. Попович,

Секція 3. Педагогічні науки

М.О. Топузов, Б.Г. Чижевський. / за ред. О. М. Онаць [Електронне видання] - Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021 - 97 с.

5. О. М. Онаць. Принципи розвитку опорного закладу освіти. Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід: зб. наук. праць “ΛΟΓΟΣ” з матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 20 травня, 2019 р. ГО “Європейська наукова платформа”, м. Полтава. С. 60-66.

Секція 4. ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Отей В. В.

*магістрантка спеціальності «Психологія» ДВНЗ
«Київський національний економічний університет імені
Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна*

Бабченко О. В.

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри
педагогіки та психології ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна*

ДОВІРА ЯК ФАКТОР СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ

В сьогоденні реаліях економічних та соціальних потрясінь гостро постає проблема довіри у суспільстві, яка є однією з ключових факторів формування споживчої поведінки у сучасному соціумі. Ми розглядаємо довіру як основу соціальної взаємодії, яка відіграє незамінну роль в політичній, економічній та соціальній сферах, що обумовлює актуальність дослідження. Саме високий рівень довіри впливає на споживчу активність суб'єктів, на їх готовність витратити та заощаджувати гроші. Також, довіра виступає одним із факторів організації взаємодії людини зі світом, формування взаємовідносин з іншими людьми. За допомогою довіри формується почуття надійності та захищеності, тим самим знижуючи недовіру та напругу у відносинах. Втрата довіри може свідчити про зміни в ціннісних настановах особистості, у неприйнятті існуючих норм соціальної взаємодії [2].

Мета дослідження полягає у визначенні кореляційних зв'язків між різними формами довіри (до фінансових установ, уряду та інших людей) та аспектами споживчої поведінки студентів.

На підставі аналізу робіт А. Купрейченко [3], нами було сформовано визначення поняття «довіри», під якою ми розуміємо здатність людини попередньо наділяти явища та об'єкти навколишнього світу, властивостями безпеки (надійності) і значущості (цінності).

У найпоширенішому трактуванні поведінка споживача — це активність, спрямована безпосередньо на отримання, споживання й розпоряджання продуктами і послугами, включаючи процеси прийняття рішення, які передують цим діям, супроводжують їх і здійснюються після них [1, с. 123].

Для визначення рівня довіри фінансовим установам, уряду та іншим людям, ми розробили авторську методика «Довіра фінансовим установам, уряду та іншим людям». Опитувальник містить 22 питання, визначає 3 форми довіри: 1) довіру до уряду та банківської системи; 2) довіру до інших людей у фінансових стосунках; 3) довіру до персоналій та певних фінансових установ.

Для визначення різних аспектів споживчої поведінки молоді була використана авторська методика «Споживча поведінка студентів», яка містила 25 питань. За методикою визначались чотири аспекти споживчої активності: 1) раціональний розподіл коштів; 2) орієнтація при купівлі товарів на думку іншої людини та рекламу; 3) гнучкість у придбанні товарів; 4) купівля як отримання бажаного.

Дослідження проводилось на студентській вибірці (66 осіб, що навчаються в ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана»). Віковий діапазон вибірки становить від 17 до 25 років.

У дослідженні здійснювалась перевірка гіпотези, що споживча поведінка залежить від рівня фінансової довіри. Для цього ми застосували процедуру кореляційного аналізу.

У нашому дослідженні було виявлено значущі взаємозв'язки між показниками вираженості різних форм довіри та різними аспектами споживчої активності молоді. Значущі кореляційні зв'язки представлені у таблиці 1.

Виявлено позитивний кореляційний зв'язок між фактором «Довіра до уряду та банківської системи» та «Раціональним розподілом коштів» ($r = 0,2$; $\alpha \geq 0,9$). Отже, можемо зазначити, що люди, які схильні до створення списку покупок та купівлі продуктів на декілька днів вперед, підтримують рішення уряду нашої країни та в них присутня довіра до банківської системи нашої держави. Також, учасники, які переконані в тому, що діючий уряд багато робить для того, щоб отримати довіру від населення, не схильні спонтанно купувати дорогий товар, навіть коли мають у кишені достатню суму коштів.

Таблиця 1

Значущі взаємозв'язки між показниками вираженості форм довіри та аспектами споживчої поведінки студентів

Показник за методикою «Довіра фінансовим установам, уряду та іншим людям»	Другий показник за методикою «Споживча поведінка студентів»	Показник кореляції	Рівень значущості
Довіра до уряду та банківської системи	Раціональний розподіл коштів	0,2	0,9
Довіра до уряду та банківської системи	Орієнтація на думку іншої людини та рекламу	0,42	0,999
Довіра до персоналій та певних фінансових установ	Орієнтація на думку іншої людини та рекламу	0,29	0,95
Загальний рівень фінансової довіри	Орієнтація на думку іншої людини та рекламу	0,36	0,99

За результатами кореляційного аналізу було виявлено значущий позитивний зв'язок між факторами «Довіра до уряду та банківської системи» та «Орієнтацією на думку іншої людини та рекламу» ($r=0,42$; $\geq 0,999$). Можемо припустити, що досліджувані, які обговорюють великі покупки з членами родини, друзями, є більш схильними довіряти банкам України та вкладати в них гроші. Також, зазначимо, що учасники, які не видаляють рекламні сповіщення, що отримують на мобільний телефон, які визнають, що реклама все ж таки впливає на їх рішення купити той чи інший товар, зазвичай прислухаються до думок певних українських політологів та підтримують рішення уряду нашої країни.

Присутній прямий кореляційний зв'язок між факторами «Довіра до персоналій та певних фінансових установ» та «Орієнтація на думку іншої людини та рекламу» ($r = 0,29$; $\alpha \geq 0,95$). Це може свідчити про те, що люди, які орієнтуються на думки відомих людей, яким вони довіряють, а також прислуховуються до суджень певних українських економістів, які надають коментарі у новинах, є вразливими до впливу на їх рішення купити товар продавців або консультантів, і дуже орієнтуються на знижки.

Встановлено позитивний взаємозв'язок між «Загальним рівнем фінансової довіри» та «Орієнтацією на думку іншої людини та рекламу» ($r = 0,35$; $\alpha \geq 0,99$). Ми маємо визначити той факт, що учасники, які схильні довіряти банківським системам, уряду нашої

держави та які прислухаються до думок експертів (політологів, економістів, та просто видатних людей), мають високий рівень орієнтації на думку інших людей (продавців, консультантів близьких, друзів) та переконані в тому, що реклама впливає на їх вибір.

Отже, як ми можемо констатувати, що різні форми довіри впливають на споживчу активність студентів. Схильні орієнтуватися на думки інших людей та рекламу під час купівлі товарів ті особи, які мають більш високий загальний рівень довіри, більшу довіру до уряду та банківської системи України, а також довіряють окремим персоналіям, експертам у сфері фінансів, та певним фінансовим установам. Встановлено, що раціональний розподіл коштів споживачів пов'язаний з формуванням рівня довіри до уряду та банківським системам. Ми виявили, що довіряючи, людина стає вразливою, та деколи це негативно впливає на її споживчу поведінку. Маніпулятивні стратегії продавців або консультантів впливають на рішення учасників купити той чи інший товар.

Література

1. Байбардина Т. Н. Поведение потребителей. Практикум: пособие / [авт.-сост.: Байбардина Т. Н., Титкова Л. М., Кожухова Г. Н.]. Мн.: Новое знание, 2002. 123 с.
2. Кравець Н. М. Аналіз основних напрямків вивчення довіри як соціальнопсихологічного феномена / Н. М. Кравець // Науковий вісник ЛДУВС. Серія психологічна: зб. наук. праць; [гол. ред. М. Й. Варій]. Львів: ЛьвДУВС, 2011. Вип. 1. С. 56–67.
3. Купрейченко А. Б. Критерии доверия и недоверия личности другим людям / А. Б. Купрейченко, С. П. Табхарова // Психологический журнал. 2007. Т. 28, № 2. С. 55–67.

Секція 5. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Бабініна Н. О.

*аспірантка кафедри економіки підприємства Університету
державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Україна*

СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ — ОСНОВНИЙ ДРАЙВЕР СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

З початку нового століття ми спостерігаємо зростання зацікавленості та значний інтерес до соціальної складової суспільства, який пов'язаний з привабливістю концепції поєднання не тільки соціології та економіки а і дослідження психології, права, вивчення громадянства, національних традицій окремого регіону, громадянські взаємовідношення та взаємодії. Дослідження соціологічних та економічних результатів несе ряд преференцій для розвитку суспільства, для його глибшого розуміння та вивчення, що об'єднує поняття «соціальний капітал». Соціальний капітал все частіше використовується в науковій літературі та дослідженнях, тому що актуальним питання сьогодення, це — людина, з її проблемами та прийняттями рішень, з її історичними коріннями та національними особливостями, з її потребами та можливостями, з її минулим чи майбутнім. Кожний науковець сприяв та вносив свою лепту в елементарну концептуалізацію складної теорії соціального капіталу, але популярність та загальне обговорення починає своє існування з П'єра Бурдьє, Джеймса Коулмана та Роберта Патнема, хоча остаточного та конкретного визначення соціального капіталу досі не існує. «Наші відносини матерії і дають нам доступ дорядку ресурсів, які можуть бути використані для особистого і колективного посилення» [1].

Соціальний капітал пов'язаний з елементарним аспектом людського існування, втілюється в наше життя, робить його більш різноманітним та цікавим, поширює нові знайомства та поновлює соціальні зв'язки, несе з собою необмежений ресурс знань та навичок.

Соціальний капітал поділяють на дві вагомні класифікації: мережі та соціальні структури, які в свою чергу поділяють на типи: структурний, когнітивний та реляційний соціальні капітали. Усі класифікації, типи, підтипи та виміри соціального капіталу пов'язані один з одним несуть функцію взаємозаміни та перетинання.

Структурний соціальний капітал відноситься до елементів соціальної структури із своїми встановленими правилами, процедурами, прецедентами, включаючи сформовані обов'язки та соціальні мережі, маючи історичні основи, етнічні культури, національні особливості, інститути. Когнітивний соціальний капітал підводить до взаємовідносинам та взаємодіям між людьми включаючи загальні норми, цінності, переконання, погляди. Реляційний соціальний капітал об'єднує людей, групи, організації в соціальні відносини та включає довіру та надійність. Соціальний капітал як «певний набір неформальних цінностей чи норм, яких дотримуються члени громадського руху, що дає можливість співпрацювати один з одним» [2].

Розширення спілкування, взаємодія та взаємовідношення людей між собою, помноження соціальних зв'язків у мережах, налагодження інформаційно-технічного забезпечення, інтернет все це нове бачення нашого сьогодення. Чим більше ви працюєте з людьми і для людей, поширюючи свої контакти, чим більше відаєте їм на благо, тим більше і ширше ваш соціальний капітал, який, дає не тільки моральну задоволеність а і переваги, перспективи на майбутнє. Цей вид капіталу не може використовуватися постійно, не поповнюючи, не даючи щось навзаєм, він поступово виснажується і зникає. Соціальний капітал існує між людьми і розвивається тільки при умові поліпшення та розвитку соціального капіталу інших.

Соціальний капітал — це різноманітні соціальні відносини, які мають продуктивний результат, як «здатність людей заради реалізації спільної мети працювати разом в одному колективі. У свою чергу, така здатність до асоціації залежить від існування усередині співтовариства норм і цінностей, які поділяють усі його члени, готові підкорювати свої особисті інтереси інтересам групи. Результатом таких спільних норм і цінностей стає взаємна довіра» [3]. Інтуїтивно розуміючи, ми усвідомлюємо, що можемо отримати переваги та вигоду від людського спілкування та ділових відносин: знайти нового клієнта або роботу (підтримати фінансово), скористатися новим, недорогим, більш охайним механіком (економія коштів), запозичити склянку цукру у сусіда та інше. Він може зекономити час та гроші, може спростити непросту ситуацію та вирішити проблему, дозволити розвинути нову ідею та встановити нові зв'язки і перспективи, які

раніше були не можливі. Різні люди, різні цінності та цілі, різні рівні та можливості тому і соціальний капітал у всіх неоднаковий і різноманітний. Організація, група чи окрема людина може виміряти або визначити вартість соціального капіталу, акцентуючи на фактори важливості, переваг та більшої користі і все одно єдиної та кінцевої цифри ми не побачимо. «Соціальний капітал — є соціальне благо, фактичні і потенційні ресурси, наявність спільноти або системи взаємин міжокремими людьми» [4].

Сьогодні соціальний капітал вважається цінним, як і фінансовий капітал і це не тільки соціальна допомога держави, тому що соціальний капітал це перш за все зв'язки, мережі чи відносини між людьми, а також їх цінності. Суспільство з більш високим рівнем соціального капіталу щасливіше і здоровіше, люди знаходять кращу роботу і живуть довше, вони мають більш високі досягнення, економічне зростання. Є велика площина дослідження соціального капіталу у світі, тому що воно вивчає щастя.

Література

1. Патнем Р. Философия сознания / Пер. с англ. Л. Б. Макеевой, О. А. Назаровой, А. Л. Никифорова; предисл. Л. Б. Макеевой. М.: Дом интеллектуальной книги, 1999. 240 с. ISBN 5-7333-0004-3 (В бумажном издании допущена опечатка: ISBN содержит 9 цифр вместо 10: 5-733-0004-3. Искать книгу в Интернете следует по обоим указанным ISBN).
2. Фукуяма Ф. Соціальний капітал / Ф. Фукуяма // Незалежний культурологічний часопис «І». 2008. № 53. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm>
3. Фукуяма Ф. Довіра: соціальні добродії і шлях к процвітання: пер. с англ. / Ф. Фукуяма. М.: АСТ Хранитель, 2006. 730 с. С. 26.
4. Гурочкіна В. В. Развитие человеческого капитала как основа инновационной активности предпринимательства // International Scientific Conference Modern paradigms in the development of the National and world economy At: CHIȘINĂU, Republic of Moldova The materials of the International Scientific Conference November 1–2, 2021. Молдавія. С. 528–534. URL: <https://www.researchgate.net/publication/339339926>

Секція 6. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Kosten T.

*Graduate Student of the
Kharkiv National University of Radio Electronics
Kharkiv, Ukraine*

Sharapova O.

*PhD in Technology, Docent
Kharkiv National University of Radio Electronics
Kharkiv, Ukraine*

MAIN APPROACHES OF USING TECHNOLOGY BASED ON MULTIPLE INPUT MULTIPLE OUTPUT

Information protection in all spheres of activity is becoming more relevant now. The growth of users and the volume of processed information within the information field, which must be protected, has significantly increased. One of the technologies that allows you to solve the problem of capturing large amounts of information without losing bandwidth in the network is a technology with multiple inputs and multiple outputs Multiple Input Multiple Output (MIMO). MIMO is a method [1–3] of spatial signal coding that allows to increase the bandwidth of the channel, in which the transmitting side uses two or more antennas and the same number of antennas for the receiving side. Simulations of different communication channels with MIMO systems are considered in [2–3], and the use of address-analog signaling to protect enterprises in [3].

Information security of the enterprise is a state of security of corporate data, which ensures their confidentiality, integrity, authenticity and accessibility. One of the biggest problems of the information society is the protection of information, as the data processed and accumulated by computers have recently begun to determine the direction of activity and many other aspects of life of modern enterprises. With the help of

illegal possession of information, you can commit a variety of illegal acts, such as trafficking in financial resources, access to classified commercial information. It should be noted that confidential information is of great interest to competing firms.

Automation of the data protection process is a key process in the organization of a full-fledged system of enterprise operation. Heterogeneous information security subsystems often interact poorly with each other, creating conflicts where there are a huge number of events and notifications. Analysis and response to information security events involve a significant human resource of this service, which is not always possible and rational.

On the one hand, we need enterprise security and process automation, and on the other hand we can't lose the speed of data transmission and information processing in such channels, so we consider the MIMO channel as the introduction of automatic alarm control subsystems for enterprise protection. One of the main ideas underlying the signal processing of space-time wireless MIMO systems, during which the natural size of digital communication data is supplemented by the spatial dimension inherent in the use of multiple distributed antennas, in the use of multiple antennas located at different points. Accordingly, wireless MIMO systems can be seen as a logical extension for smart antennas, which have been used for many years to improve wireless communication.

There are two main MIMO formats:

- 1) Spatial diversity: diversity of transmission and reception.
- 2) Spatial multiplexing: this form of MIMO is used to provide additional data capacity, by using different ways to transfer additional traffic, ie increase data throughput.

These two methodologies are used to improve the signal-to-noise ratio, and they are characterized by improved system reliability with respect to various forms of fading. As a result of the use of several antennas, wireless MIMO technology can significantly increase the bandwidth of the channel [3].

Improving the characteristics of the speed of transmission and processing of information in communication channels based on MIMO systems is achieved through multi-element antennas, both on the transmitting and receiving side. MIMO technology reduces the probability of errors without reducing the baud rate. It is important to emphasize that MIMO technology is very well suited to the actively developed technology of multiplexing using orthogonal subcarriers Orthogonal frequency-division multiplexing (OFDM) so widely used in recent years. It is the OFDM–

MIMO connection that has made it possible to obtain the growth of highspeed and noise-proof digital communication channels to date.

By increasing the number of receiving and transmitting antennas, you can linearly increase the bandwidth of the channel with each pair of antennas added to the system. This makes MIMO wireless technology one of the most important wireless technologies used in recent years. As spectral bandwidth becomes an increasingly valuable commodity for radio systems, methods are needed to make more efficient use of available bandwidth. MIMO wireless technology is one of these methods.

By increasing the transmission rate in the communication channel based on MIMO systems, the channel for the protection of analog-digital signaling information will have a data processing rate much higher than in channels with a single transmitting or receiving antenna. At the same time automatic control of such system will be provided with high speed and reliability.

References

1. Trunova A. V. Obespechenie informacionnoi bezopasnosti predpriatiya [Ensuring information security of the enterprise] // *Sovremennye innovacii*. 2020. Vol. 4 (26). PP. 17–19.
2. Fesenko S. D., Shumilov Y.Y, Egorov A. D., Filimontsev A. S., Shinkarenko A. A., Rubin D. T., Evseev V. L. Fire alarm system communication protocol research based on the components of the “Bolid C2000M” system // *Journal of Theoretical and Applied Information Technology* 31st January. 2017. Vol. 3.PP. 451–459.
3. Tynchenko V. S., Kukartsev V. V., Tynchenko V. V., Chzhan E. A., Korpacheva L. N. Automation of monitoring and management of conveyor shop oil-pumping station of coal industry enterprise // *IPDME2020 IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*. 2020. Vol. 194. PP. 14–19.

Фазуренко О. П.

*кандидат технічних наук,
професор, завідувач кафедри
Електричних станцій Національний
технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

Варков А. В.

*директор
ТОВ «ЮБС-Холод»
м. Харків, Україна*

Варков В. Я.

*кандидат технічних наук, доцент
м. Мелітополь, Україна*

ЕНЕРГОЕКОНОМІЧНІ ЗАСОБИ БАЛАНСУВАННЯ ПРИСАДИБНИХ СЕС

Вступ. На території Європи сонячна енергетика (СЕ) є надзвичайно швидкими напрямком в області ВДЕ [1]. Німеччина є незмінним лідером з розвитку СЕ в Європі, як по наземним сонячним електростанціям (СЕС), так і за індивідуальними установкам, переважно даховими (СЕСд). Тільки в Європі в найближчі роки на їх частку доведеться майже 40% очікуваного розширення «сонячних» потужностей, і в цьому сегменті «більш звичними» стануть когенераційні (комбіновані) сонячні електростанції (КГСЕС) з накопичувачами енергії [1; 2]. Розміщення СЕСд на дахах і фасадах — один з механізмів наближення об'єктів розподіленої генерації (ОРГ) до споживача [2]. В даний час в Німеччині встановлено близько 1,5 млн. дахових сонячних систем, більшість з яких належать фізичним особам [1; 2]. СЕ розвивається в напрямках генерування електрики і тепла [2; 3]. Взимку більше половини енергоспоживання Великобританії витрачається на обігрів житла (18 ± 3 °C) [4], саме в таких випадках енергію вигідно накопичувати у вигляді низькопотенційної

теплоти (НВТ). Незважаючи на існуючі проблеми в економіці, Україна є безумовним лідером серед країн пострадянського простору в розвитку ВДЕ в цілому, і СЕ зокрема [2; 4].

Мета роботи. Аналіз роботи приватних СЕСд щодо їх інтеграції в локальну електросистему (ЛЕС) з розподіленою генерацією (РГ); обґрунтування когенераційної технології, розробка (КГСЕС) з гібридними фотоелектричними модулями (ГФЕМ) і тепловими акумуляторами (ТА) та їх патентування [3].

У будь-якій ЛЕС з ОРГ доцільно використовувати накопичувачі енергії [4]. Це дозволить вирівняти добовий графік навантажень (ДГН) в різні періоди добового і сезонного попиту на електроенергію, створити SMART GRID (розумну мережу) [5]. Запропоновано стратегію управління режимом роботи Smart Grid на основі ВДЕ і схему процесу збору та обробки інформації, які дозволять підвищити якість прийняття рішення щодо функціонування гібридної електромережі з різнотипними ВДЕ [13].

Ефективність роботи СЕС в значній мірі визначається ККД фотоелектричних перетворювачів (ФЕП), і істотно залежить від їх температури. При нагріванні понад 25 °С він втрачає напруги 0,002 В. В яскравий сонячний день ФЕП нагріваються до 60–70 °С. Це і є основною причиною зниження ККД, який призводить до зниження напруги і потужності, що генеруються кожним елементом [3; 5].

Стрімкий попит населення нашої країни на «сонячну» енергію пояснюється прийнятим в 2017 році Законом України, який встановив «зелений» тариф на електроенергію, вироблену приватними СЕСд потужністю до 30 кВт, з прив'язкою до курсу євро. Стимулом до переходу на «чисту» енергію є не тільки бажання сімей стати більш незалежними, але і можливість заробити на продажу надлишку електроенергії в мережу по «зеленому» тарифу — 18 євроцентів за кВт.год [2; 4].

Середньомісячна кількість сумарної кількості СЕ, що надходить на територію України, знаходиться приблизно в межах 1000–1400 кВт.год/м². Дана сонячна активність порівнянна з умовами Німеччини, де приватних геліоустановок налічується в 1400 разів більше, ніж в Україні, хоча за темпами розвитку СЕ за 2019 р Україна посіла 7-ме місце в Європі [4].

З 6,5 млн. приватних домогосподарств України, завдяки закону про «зелений» тариф, на 1.10.2020 р. в країні вже 27623 сімей використовують сонячні панелі. Загальна потужність присадибних СЕС складає 712 МВт на що приватними домовласниками інвестовано близько 560 млн. євро власних коштів. Тільки у III кв. 2020 р. було уведено 53 МВт (+8%), а кількість власників

збільшилася майже на 2 тис.

За даними АСКО Е авторами побудовані ДГН перших присадибних СЕС різної потужності, розташованих у різних місцях нашого міста, і порівняли їх з ДГН переробних підприємств міста (молокозаводу, м'ясокомбінату і пивзаводу) та ДГН об'єднаної енергосистеми України (ОЕСУ) [3; 5].

Висновок. ДГН приватних СЕС добре корелюють з ДГН переробних підприємств міста, і можуть створювати спільні ЛЕСРГ, які благотворно впливає на ОЕС України [5]. Вони не тільки знижують навантаження на центральну генерацію, що сприяє вирівнюванню ДГН енергосистеми, а й знижують втрати в лінії електропередачі, за рахунок вироблення електроенергії в місцях її споживання. Саме РГ більш корисна для стабільності ОЕС, ніж концентрація гігантських СЕС і ВЕС на півдні України, і зокрема в Запорізькій обл., де вже є найбільші в Європі: Запорізька АЕС, Ботієвська ВЕС, Токмацька СЕС потужністю 50 МВт та дві промислових СЕС, загальною потужністю близько 50 МВт, в Мелітополі. Така гігантоманія створює проблеми в балансуванні потужності ОЕС України. Авторами запатентовані десятки патентів [6] КГСЕС (Патенти України: 97080, 97782, 103043, 107333, 107991, 131994), ТА (пат: 108003, 117783, 127499, 131957), реєстратори сонячної активності і температури, спрямовані на покращення балансування присадибних СЕС [3; 4].

Щодо водяного електроопалення приватного будинку, то найбільш ефективним на сьогоднішній день є поєднання електрочотла і водяного ТА в підвальному приміщенні, когенераційної СЕС з гібридним ФЕМ на даху, договору з енергопостачальником на пільговий тариф на опалювальний сезон і дифтарифного електрочисельника. Запропонована схема електроопалення дає суттєву економію коштів домовласникам, позитивно впливає на ДГН ОЕС України, зменшує втрати електроенергії в ЛЕСРГ.

Використання ТА з ТАМ на базі мірабіліту [4] створює можливість підтримки в присадибних весняних неопалюваних теплицях температурного режиму, оптимального для вирощування рослин, оберігаючи їх від перегріву в денні години і від заморозків вночі. Заслужує на увагу варіант «використання електромобілів в якості накопичувачів енергії [4].

Присадибні СЕС з когенераційними ФЕМ циліндричної форми [3], з урахуванням накопиченого досвіду в місті і в Великобританії [4], слід розглянути як об'єкт інформаційного моделювання smart microgrid [5], і розробити систему автоматичного управління (САУ) для двох режимів: 1 — «літо» і 2 «зима». Влітку САУ забезпечує роботу ФЕМ

з максимальним електричним ККД, тобто підтримує температуру 25 °С. Взимку, в опалювальний період, САУ забезпечує роботу ФЕМ з максимальною віддачею теплоти, в межах добової потреби, і максимальну генерацію електроенергії в інше світлий час. В обох режимах, і взимку і влітку, САУ не повинна відпускати електроенергії в енергосистему при піку навантаження, використовуючи для балансування ТА або електричні акумулятори, зокрема і електромобілів [4].

Масове використання приватних СЕС, в числі інших ВДЕ, знижує викиди в атмосферу парникових газів від спалювання традиційних енергоносіїв. Цим досягається зниження темпу глобального потепління нашої планети, яке є головним екологічним питанням нашого часу [1].

Література

1. Global Market Outlook For Solar Power / 2021–2023. Solar power Europe. URL: <http://www.solarpowereurope.org/wp-content/uploads/2021/05/Solar-Power-Europe-Global-Market-Outlook-2021-2023.pdf>
2. Yudaev I. V., Daus Yu. V., Zharkov A. V. and V. Zharkov Ya. Private Solar Power Plants of Ukraine of Small Capacity: Features of Exploitation and Operating Experience // Applied Solar Energy, 2020. Vol. 56. No.1. PP. 54–62.
3. Удосконалення технологій та засобів перетворення відновлюваних і нетрадиційних джерел енергії для сільськогосподарського виробництва: Звіт про НДР (кінцевий) // ТДАТУ; кер. В. Я. Жарков; виконавці: С. В. Галько, В. Т. Діордієв, А. В. Жарков [та ін.]. Мелітополь, 2018. 160 с. № ДР 0111U002543.
4. Halko S. V. Technologies and means of transformation of renewable energy sources for private households: monograph / S. V. Halko, V. Ya. Zharkov, A. V. Zharkov. Melitopol: Lux, 2021. 215 p.
5. Zharkov A., Lazurenko A., Zharkov V. Local electrical system of distributed generation using private roof solar powerplants // Eurasian scientific congress. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2020. PP. 141–149. URL: <http://sci-conf.com.ua>
6. Інтерактивна БД «Винаходи (корисні моделі) в Україні». URL: <http://base.ukrpatent.org/searchINV/search.php?action=viewsearchres>

Капин В. Б.

*доктор технических
наук, профессор, академик, директор Российский
инвестиционно-инновационный фонд
«Научная Перспектива»
г. Москва, Россия*

ТЕПЛОФИЗИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВЛАЖНЫХ ДИСПЕРСНЫХ МАТЕРИАЛОВ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ ВЫБОРА ОПТИМАЛЬНОЙ СУШИЛЬНОЙ УСТАНОВКИ

Сушка дисперсных материалов является заключительным процессом технологической цепочки, часто определяет вид, качество и потребительскую ценность полученного продукта. Сушка — один из наиболее энергоёмких процессов химической технологии, составляет до 80% всех энергозатрат химического предприятия и во многом определяет энергоэффективность организации производства. В силу различных причин в России и странах на постсоветском пространстве промышленное производство, включая химическую, текстильную и смежные отрасли, существенно сократилось. В ряде случаев недоиспользование промышленного оборудования (ранее выпускавшегося серийно) составляет на предприятиях до 90%. Номенклатура подлежащих сушке материалов только в химической промышленности составляет сотни тысяч наименований (а есть ещё и лесопереработка и производство конструкционных материалов, сельскохозяйственная и фармацевтическая отрасли, производство продуктов питания и т.д.), причём, есть потребность в сушке новых материалов (ранее в промышленном переделе не участвовавших). В отсутствие госзаказа и нарушенных производственно-потребительских связей даже некогда крупные предприятия остро нуждаются в новых заказах. Вместе с тем, разрушение системы ЦЗЛ (центральных заводских лабораторий) и системы отраслевых научно-исследовательских институтов (центров, лабораторий и т.д.) не позволяет провести необходимые исследования для определения характеристик подлежащих сушке

материалов и разработки технологического процесса (включая расчёт технологических параметров, выбор и расчёт основного и вспомогательного оборудования) [1, с. 448; 2, с. 506; 3, с. 776].

Нами с сотрудниками разработана стратегия выбора рационального состава промышленных сушильных установок на недоиспользуемой элементной базе промышленных предприятий. Из примерно четырёхсот важных характеристик материалов выбраны несколько десятков наиважнейших (определяющих технологию и аппаратное оформление процесса сушки), разработана не имеющая близких аналогов классификация материалов как объектов сушки, проведено изучение существующих гидродинамических режимов (включая ряд неизвестных режимов, открытых нами) и разработана новая классификация гидродинамических режимов с привязкой к наиболее распространённым, некогда выпускаемым серийно промышленным аппаратам, включая разработанные нами (и выпускаемые серийно) многофункциональные эффективные аппараты с встречными закрученными потоками, в которых одновременно протекают различные процессы (сушка, грануляция, диспергирование, сепарация, обеспыливание и т.д.). Мы открыли, обосновали и показали, что на основании лишь двух характеристик материала — критического диаметра (размера наиболее тонких пор, из которых по технологическим соображениям требуется удалить влагу) и коэффициента когезионно-аутогезионного взаимодействия — можно отнести материал в определённое место классификации материалов как объектов сушки и по его местоположению сразу рекомендовать наиболее рациональный гидродинамический режим и реализующий его оптимальный технологический аппарат. По заданной заказчиком производительности определяется типоразмер аппарата, а также основная и вспомогательная аппаратура промышленной сушильной установки. Рассмотрим рекомендуемый нами метод (из многих существующих) для определения теплофизических характеристик дисперсных материалов как объектов сушки. При использовании импульсного метода плоского источника тепла требуется довольно точная фиксация времени, соответствующего максимальной температуре в сечении, где установлена термопара. Этот максимум, в случае плохих проводников тепла очень пологий, и экстремальные значения соизмеримы со случайными выбросами отдельных точек [3, с. 776].

Разработанная экспериментальная установка учитывает особенности влажных дисперсных материалов как объектов теплофизических измерений. В ней предусмотрено использование как импульсных, так и монотонных нагревателей. Длительность теплового импульса с высокой точностью автоматически может

регулюються в межах від 0,1 до 1 с, що дозволяє достатньо точно ухвалити кількість підводимого к матеріалу тепла. Більш тривалі імпульси формуються вручну. В вимірній ячейці передбачено використання до шести термопар, підключаються по черзі к вимірному обладнанню. Для реєстрації показань приладів застосовано фотографічний метод. Показання всіх приладів видаються в цифровій формі: це усуває параллакс, невідомий при одночасній зйомці декількох стрілочних приладів, покращується і розрешальна здатність читання. Дуже низькі вимоги к фотографічному зображенню цифр, по порівнянню з зображенням стрілок і шкал, дозволяють обробляти знятий матеріал експрес-методом. Використовувана для зйомки показань реєструюча фотокамера РФК-5 може працювати в неперервному режимі зі швидкістю 10 кадрів в секунду, в ручному режимі, а також в ждущем режимі по сигналу компараторів блоку управління. Структурно установка поділяється на чотири частини: вимірний ячейка з нагрівателем і термопарами, посилююча-реєструюча частина, а також блок управління, здійснює взаємозв'язок і взаємодіє входять в склад установки приладів і блок живлення. Функціональна схема установки представлена на рис. 1. Досліджує матеріал обробляється в вимірній ячейці 1 — прямокутному посуді розмірами 90×60×70 мм. В середині ячейки розташований плоский нагрівач 3. Нагрівач — текстолитова пластинка товщиною 0,3 мм. По всій довжині пластинки, за винятком крайніх областей шириною 5 мм, намотана нагрівальна спіраль — емальована провідка товщиною 0,1 мм. Для нагрівачів, формують теплові імпульси тривалістю до 1 с, застосовується мідна провідка загальною опором 50 Ом, а для нагрівачів, формують більш тривалі імпульси, — константанова, загальною опором 10 кОм. Щоб забезпечити потрібну механічну міцність, нагрівальна спіраль пропитувалася епоксидною смолою. В центрі нагрівача розташована термопара, ще дві термопари розташовані в шарі досліджує речовини проти центру нагрівача. Всі термопари мідь-константанові, зварені з провідки діаметром 0,1 мм. Діаметр королька після зварки не перевищує 0,1 мм, це забезпечувало достатньо низьку інерційність термопар. При градуировке термопар була отримана лінійна залежність термо-эд.с. від температури: $E = 37,7 t - 674$ (мкВ). Відхилення експериментальних даних від градуировочної залежності в межах одного експерименту і від термопары к термопаре не перевищувало 0,4%. Всі холодні спай термопар виведені на загальну колодку, розташовану в кліматичній камері, звідти по екранованому

кабелю сигнал поступає на вхід попереднього усилителя 9. Измерительная ячейка вместе с вибратором, при помощи которого

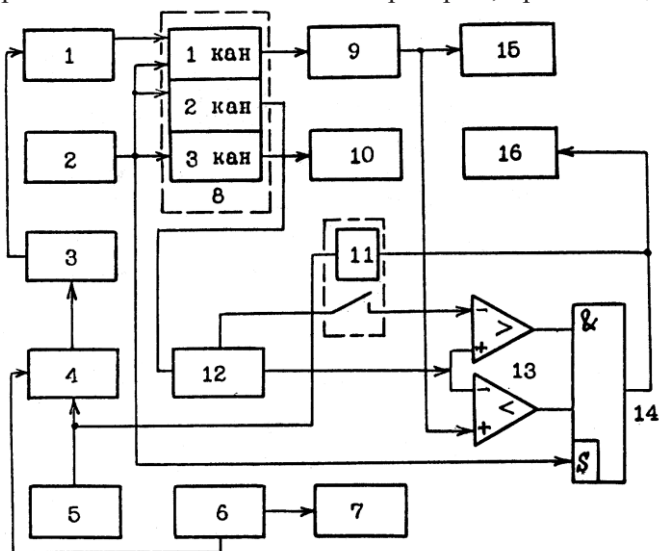

Рис. 1. Функциональная схема установки, для определения теплофизических характеристик дисперсных материалов:

- 1 — измерительная ячейка; 2 — формирователь тактирующих импульсов;
- 3 — нагреватель; 4 — блок тиристоров; 5 — блок питания;
- 6 — формирователь пускового импульса; 7 — электронный секундомер;
- 8 — трехканальный коммутатор; 9 — предварительный усилитель;
- 10 — цифровой индикатор; 11 — реле; 12 — запоминающее устройство;
- 13 — компараторы; 14 — схема совпадения; 15 — цифровой вольтметр;
- 16 — регистрирующая фотокамера

достигается нужная степень уплотнения слоя, помещена в климатическую камеру, которая защищает от колебаний воздуха в помещении. Ввиду кратковременности процесса измерения, этого оказалось достаточно для термостабилизации термопар. Прецизионный усилитель 9 усиливает сигнал термопар в 1000 раз. Усиленный сигнал поступает на вход цифрового показывающего прибора 15, а также на вход блока управления для запоминания. Энергия к нагревателю 3 подводится от регулируемого источника питания через бесконтактный ключ — блок тиристоров 4. В зависимости от принятого метода измерения, предусмотрена работа тиристорного ключа как в непрерывном, так и в импульсном режиме. Непрерывный режим устанавливается вручную замыканием управляющих

электродов тиристоров на анод. В импульсном режиме блок тиристоров управляется формирователем пускового импульса 6. Пусковой импульс длительностью до 1 с включает тиристорный ключ и одновременно запускает электронный секундомер 7. Кроме того, прямоугольные импульсы частотой 50 Гц поступают с формирователя пускового импульса на вход формирователя тактирующих импульсов 2, который управляет работой трехканального коммутатора 8 и регистрирующей фотокамеры 16. По первому каналу термопары поочередно подключаются к входу усилителя 11, по второму каналу коммутатора ко входам компараторов подключаются поочередно конденсаторы памяти 12. Третий канал управляет работой цифрового индикатора 10, показывающего номер подключаемой термопары. Коммутатор собран на реле, управляемых транзисторными ключами, которые открываются поочередно под действием сигналов распределителя импульсов формирователя тактирующих импульсов. Компараторы 13 сравнивают значения действующего сигнала и предыдущего, хранящегося в памяти блока. Один из компараторов реагирует на увеличение амплитуды, а другой — на уменьшение. Состояние выходов компараторов меняется, если действующий сигнал изменяется на 10% по сравнению с предыдущим. Изменение выходов компараторов анализируется схемой совпадения 14. Если компараторы отметили изменение сигнала термопары, схема совпадения выдает импульсный сигнал на перезапись памяти и на срабатывание фотокамеры, которая в этот момент фиксирует номер термопары, значение термо-э.д.с. и время с начала измерения.

Нами на основании проведённых исследований доказано, что импульсный метод плоского источника тепла может быть рекомендован в качестве приоритетного при определении теплофизических характеристик дисперсных материалов. В рамках разработанной нами стратегии на основе анализа нескольких граммов материала можно в течение недели разработать технологическую карту для отделения сушки и подобрать необходимую аппаратуру для монтажа сушильной установки [3, с. 776].

Литература

1. Сажин Б. С. Научные основы техники сушки / Б. С. Сажин, В. Б. Сажин. Москва: Наука. 1997. 448 с.
2. B. S. Sazhin and V. B. Sazhin Scientific Principles of Drying Technology. New York. Connecticut-Wallingford (U.K.): Begell House Inc. 2007. 506 p.
3. Сажин Б. С., Сажин В. Б. Научные основы термовлажностной обработки дисперсных и рулонных материалов. М.: Химия, 2012. 776 с., ил.

Варський О. О.

студент

*Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

АВТОМАТИЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАКТИВНОЇ ПОТУЖНОСТІ

Раціональна компенсація реактивної потужності (КРМ) є одним з ефективних методів раціонального використання електроенергії, підвищення пропускної спроможності електричної мережі, підвищення техніко-економічних показників електрообладнання та якості електроенергії. Однак, за допомогою КРМ не завжди можливо в достатній мірі поліпшити якість електроенергії або роботи електроустановок, а в ряді випадків це може привести до негативного ефекту, наприклад, до перекомпенсації.

В даний час в розподільних електромережах для КРМ широке застосування знайшли конденсаторні установки або батареї статичних конденсаторів, застосування яких пояснюється рядом значних переваг щодо інших компенсаційних пристроїв, а саме:

- малі питомі втрати активної потужності;
- простота монтажу та обслуговування;
- низький рівень цін;
- відсутність обертаються і труться;
- відсутність необхідності великих територій для розміщення;
- широкий спектр вибору потужності конденсаторів;
- відсутність шуму під час роботи.

Автоматичний регулятор конденсаторів АРКОН. Оскільки автоматичне регулювання реактивної потужності в високовольтних мережах стало гострою необхідністю, електропромисловість освоює способи і пристрої автоматичного керування. Одним з таких пристроїв є автоматичний регулятор конденсаторів АРКОН. Даний тип пристрою призначений для роботи спільно з комплексними конденсаторними установками або з окремими конденсаторними батареями в електромережах з напругою як вище, так і нижче 1 кВ. Як правило, АРКОН

комплектуються автоматичним вимикачем конденсаторів ВАКО.

Одними з переваг ВАКО є його здатність регулювати реактивну потужність по струму навантаження і здійснювати аварійний контроль за напругою з відключенням або блокуванням включення БК, якщо напруга мережі перевищує номінальне значення більш ніж на 10–15%.

На рис. 1 продемонстрована структура пристрою АРКОН, який має командний блок і програмний блок.

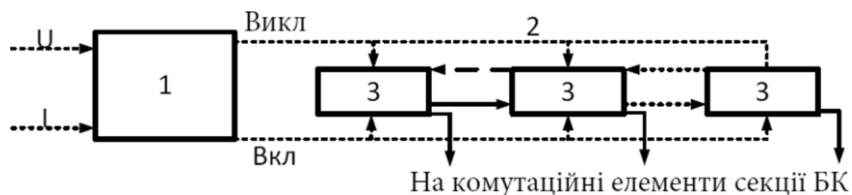

Рис. 1. Структура пристрою АРКОН:

1 — командний блок; 2 — програмний блок; 3 — приставки

Командний блок надсилає команди на включення або відключення програмного блоку. Команда залежить від величини вхідного сигналу на командному блоці. Програмний блок, в свою чергу, виконує послідовне включення або відключення окремих секцій БК і являє собою набір однотипних приставок, число яких дорівнює числу підключених секцій БК. Максимально можливе число ступенів регулювання пристрою — 15. Регулювання здійснюється з програмного одиничного або двійкового коду. Автоматичне регулювання секціями БК за допомогою пристрою АРКОН значною мірою залежить від зв'язку між напругою і навантаженням. При виборі установок використовується діаграма роботи АРКОН, що представляє собою залежність напруги на вимірювальному органі (ВО) пристрою від навантаження і напруги мережі.

На рис. 2 відображений один з можливих варіантів управління трьома секціями БК при взаємоузгоджених зміні навантаження і напруги. У разі зміни навантаження при постійній напрузі мережі зміни напруги на ВО пристрою відображаються у вигляді похилих прямих, а установки включення і відключення пристрою АРКОН — у вигляді горизонтальних прямих. Зміщення наклонних ліній відповідають зміні напруги в мережі. Режими в момент перемикання секцій БК — це точки перетину похилих і горизонтальних прямих. Отже, відключення секцій БК відбувається в області вище лінії

Увимк, а в області нижче $U_{вкл}$ відбувається включення секцій.

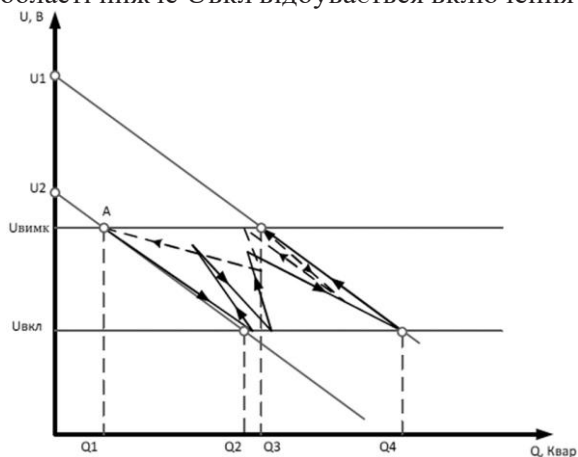

Рис. 2. Графік регулювання потужності трьох секцій БК по напрузі ВО пристрої АРКОН

Від точки А починаються зміни навантаження і напруги. Зниження напруги на ВО відбувається при зростанні навантаження. По досягненні напругою значення установки включення $U_{вкл}$, відбувається підключення однією з секцій БК, що сприяє миттєвому підвищенню напруги на ВО. Якщо навантаження продовжує збільшуватися, напруга на ВО буде знову знижуватися до значення $U_{вкл}$, Внаслідок чого відбувається підключення другої секції БК і т.д. Якщо ж навантаження буде знижуватися, напруга на ВО пристрою підвищиться до установки $U_{вимк}$ і збій в електропостачанні відповідної секції БК [1]. На рис. 2 цей режим відображається пунктирними лініями.

Ще одними з пристроїв, які можуть забезпечити підвищення ефективності роботи та енергозбереження в електроенергетичних системах є статичні тиристорні компенсатори реактивної потужності. Вони реалізують такі функції [2]:

- фільтрація струмів вищих гармонік;
- стабілізація напруги в межах номінального;
- підвищення статичної та динамічної стійкості передачі;
- збільшення пропускної спроможності електропередачі через підвищення межі стійкості при великій переданій потужності;
- зниження відхилень напруги при великих збуреннях в системі.

Крім підвищення якості електроенергії статичні тиристорні компенсатори здатні розвантажувати трансформатори і ЛЕП від реактивної потужності, при цьому знижуючи активні втрати і діючий

струм, що дозволяє збільшити пропускну здатність мережі без встановлення нового обладнання. Термін окупності таких установок може становити від 1 до 3 років. Основу статичних тиристорних компенсаторів становлять фільтри вищих гармонік — фільтрокомпенсуючі ланцюги, які підключаються до мережі безпосередньо або через комутовані вимикачі. Паралельно фільтрокомпенсуючим ланцюгам підключається за схемою трикутника тиристорно-реакторна група, яка регулює споживання реактивного струму компенсують реакторами. Струм в реакторі відстежує зміну струму навантаження або реактивної потужності у вузлі електричної мережі, при цьому змінюючи кут включення тиристорів тиристорно-реакторної групи. З появою потужних високовольтних напівпровідникових пристроїв з повним керуванням, таких як IGBT і IGCT, стало можливим реалізовувати нові типи КРМ. Одним з таких пристроїв є СТАТКОМ (статичний компенсатор синхронний), який є новим кроком на шляху розвитку електрообладнання і має широке застосування у вітчизняній і зарубіжній енергетиці. СТАТКОМ має всі переваги стандартного устаткування, але за рахунок швидкодії перевершує його за багатьма характеристиками. Призначення СТАТКОМ аналогічно призначенням традиційних статичних тиристорних компенсаторів.

Пристрій СТАТКОМ багато в чому перевершує аналоги обладнання в своєму класі, при цьому фундаментально вирішує проблему підвищення якості електроенергії в електричних системах. Області застосування даного обладнання різні: електропостачання електрифікованого залізничного транспорту; металургійна і нафтохімічна галузі; альтернативна енергетика, пов'язана з використанням енергії сонця і вітру. Для динамічної КРМ застосовується повністю керований інвертор. Його структура побудована на базі біполярних транзисторів з керованим затвором (IGBT), як проілюстровано на рис. 3.

Тут величина U_s є напругою мережі, U_L — це вихідна напруга СТАТКОМ, а I_L є струмом реактора, який виникає як різниця U_s і U_L і згодом регулюється пристроєм. Коли виконується умова рівності напруг U_s і U_L , висока напруга, яка через реактор, дорівнює нулю, при цьому компенсація не виконується. Якщо U_s менше U_L , тоді струм I_L випереджає напругу мережі, отже, відбувається генерація в мережу ємнісної складової потужності. Якщо U_s більше U_L , тоді темп зміни I_L буде відставати від темпу зміни напруги мережі, що

дозволить генерувати в мережу індуктивну складову потужності.

Основні переваги СТАТКОМ:

- можливість компенсації як ємнісної, так і індуктивної складової потужності;
- при запуску надає мінімальний вплив на мережу живлення;

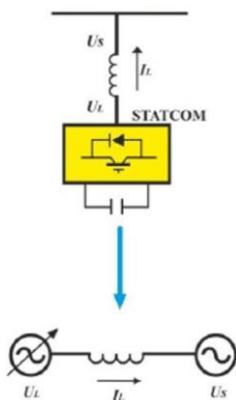

Рис. 3. Структурна схема пристрою СТАТКОМ

- високі швидкодія (близько 10 мс) і швидкість відгуку системи автоматичного управління;
- невеликі габарити в порівнянні з аналогами;
- можливість контролю напруги в реальному часі завдяки функції мульти-компенсації;
- поліпшена фільтрація гармонік;
- при пошкодженні послідовного модуля здійснюється його автоматичне шунтування, що підвищує надійність роботи пристрою.

Висновок. Батареї статичних конденсаторів чутливі до струмів вищих гармонік, що призводить до виходу конденсаторів з ладу. У сучасному світі електроспоживання стрімко зростає, тому рекомендується використовувати статичні тиристорні компенсатори, оскільки вони стійкі до струмів вищих гармонік і мають ряд переваг в порівнянні з батареями статичних конденсаторів, в тому числі не тільки оптимізують напругу в мережі, але і розвантажують електрообладнання по струму, що призводить до збільшення пропускну здатності.

Література

1. Электрические сети. Автоматические устройства по компенсации

реактивной

мощности.

URL:

<https://leg.co.ua/knigi/oborudovanie/avtomaticheskieuystroystva-pokompensacii-eaktivnoy-moschnosti-11.html>

2. Усть-Каменогорский конденсаторный завод. Статические конденсаторы реактивной мощности. URL: <https://www.ukkz.com/ru/catalog/staticheskie-tiristornye-kompensatory-reaktivnoj-moshchnosti.html>

Кириленко Л.В.,

*Провідний інженер відділу стандартизації та метрології
Технічний центр Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Битков М.Х.,

*Провідний інженер відділу стандартизації та метрології
Технічний центр Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

МАЙБУТНЄ ЄС ТА УКРАЇНИ – ЦЕ СПІЛЬНЕ МАЙБУТНЄ ЗІ СТАНДАРТАМИ ЄС

Для України статус кандидата в члени Європейського Союзу має ряд переваг. Про них в інтерв'ю LB.ua розповів Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль [1].

«Перш за все, це доступ до європейських структур. Тобто Україна на рівні офіційних органів, осіб, отримує доступ безпосередньо в інституції Європейської комісії, і ми починаємо вчитися працювати уже в інституціях Європейського Союзу. Це перший важливий момент, тому що це підготовка до майбутнього членства: треба вміти жити за тими правилами і в тих інституціях», - пояснив Шмигаль.

За словами Шмигала, Україна може отримувати від ЄС технічну допомогу. Мова йде про галузеві підтримки, допомога в розвитку сільських територій, сталого сільськогосподарського розвитку.

Крім цього, у нас відкриється доступ до Фонду солідарності Європейського Союзу. Це важливий фонд. Ми також неодноразово вели перемовини про доступ до нього з пані президенткою Європейської комісії Урсулою фон дер Ляєн. Так Президентка Єврокомісії вважає, що за кілька років Україна просунулася вперед більше, ніж за кілька попередніх десятиліть. Завдяки Угоді про асоціацію з ЄС від 2016 року, Україна вже змогла імплементувати близько 70% правил, норм та стандартів ЄС. Вона вже зараз долучена до важливих програм Євросоюзу, включаючи освітні та дослідницькі програми Horizon Europe та Erasmus. Українці активно розвивають малий та середній бізнес, досягають прогресу у цифрових технологіях, просувають інноваційні ідеї.

У Раді 1 липня перед пленарним засіданням також були «присутні послы ЄС». Основною метою послання президента України Володимира Зеленського була подальша євроінтеграція України [2]. Він зазначив, що ми усвідомлюємо, що європейська інтеграція України – це гарантування всім поколінням нашого народу вільного і забезпеченого життя на основі найкращих людських цінностей. Тому це честь – брати участь у реалізації європейських прагнень нашої держави.

Президент України повідомив, що відсьогодні в українському парламенті з'явиться прапор ЄС – це буде нагадуванням депутатам, що необхідно ухвалювати кожне рішення, що наближає Україну до Євросоюзу.

«Набуття членства в ЄС – не тільки геополітика чи реалізація політичних прагнень. Це конкретні речі, переваги, які приносять користь життю кожного в країні», – наголосив Володимир Зеленський.

«Європа стає сильнішою разом з Україною. Багато рішень будуть залежати від вашої роботи, кожного з депутатів. Угода про Асоціацію між Україною і Європейським Союзом реалізована вже на 63%. Але вам належить ще розробити, захистити перед колегами й ухвалити десятки важливих законопроектів. Це буде не просто, але цьому немає альтернативи», – додав Володимир Зеленський.

Зазначається, що ЄС вже зараз став найбільшим економічним партнером України – у 2021 році на Євросоюз припадало понад 40% від загального обсягу зовнішньої торгівлі України.

Водночас, повноцінний вступ країни до ЄС вимагає, щоб у ній діяли ефективні демократичні інститути, ринкова економіка та структури управління, які здатні підтримувати всю сукупність законів Євросоюзу.

Києву знадобляться роки, щоб відновити економіку та привести свої інститути у відповідність до стандартів ЄС», – пише Bloomberg [3].

Редактори Bloomberg попереджають, що прийом України також змінить баланс сил у Євросоюзі – Україна стане п'ятим за величиною членом ЄС за чисельністю населення, що дасть їй великий вплив під час ухвалення рішень кваліфікованою більшістю у Раді Європи та більше місць у Європарламенті.

23 червня 2022 Україна отримала статус держави-кандидата Євросоюзу. Ця історична подія сталася наприкінці 120-го дня варварського вторгнення Росії до України. Євросоюз не є стороною цього військового протистояння, але він на боці України.

Це сигнал світу про те, що 27 держав, що входять до Європейського Союзу, вірять у незалежну, суверенну Україну і допоможуть Україні на шляху до членства. Майбутнє ЄС та України – це спільне майбутнє.

Висновки

Не можна зупинятися на важливій політичній декларації. Потрібні нові конкретні проекти ЄС, які, з одного боку, допоможуть Україні пережити важкі часи війни, а з іншого – наблизять Україну до стандартів ЄС.

Література:

- 1 Перун, В. Шмигаль розповів про вигоду України від статусу кандидата в члени ЄС. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/news/2022/07/03/521998_shmigal_rozpoviv_pro_vigodu_ukraini.htm
- 2 Режим доступу: https://lb.ua/news/2022/07/01/521819_zelenskiy_i_fon_der_lyaien_vistupili.html
- 3 LIGA.net. Євросоюзу варто підтримувати Україну, але не обіцяти їй неможливого – Bloomberg. *LIGA*. URL:

<https://news.liga.net/ua/politics/news/evrosoyuzu-stoit-podderjivat-ukrainu-no-ne-obeschat-ey-nevozmojnogo-bloomberg>

Секція 7. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Bashirbeyli A. I.

кандидат технических наук

«STTS»

г. Баку, Азербайджан

АМПЛИТУДА ГРАВИТАЦИОННЫХ ВОЛН И ЗАКОН ЕДИНСТВО ВО ВСЕЛЕННОЙ

Амплитуда гравитационных волн -Ad_{GW}. Сформулировано вычисление амплитуды гравитационных волн. Теоретически определены параметры гравитационных волн. Вычислены параметрические критерии новообразованной массы. Гармонизированы количественные значения параметрические критерии веществ новообразованных масс и значения эволюционного индекса.

Деформация метрики $\Delta M_{GW}/M$, новообразованной массы, полученной в результате гравитационных волн (GW), определяет изменение количественных значений параметрических критериев (PC) объектов [1]. *Деформация PC исходит из принципа соответствия и симметрии физических величин во Вселенной.* На основании третьего закона динамики Вселенной [2] можем теоретическими вычислениями показать деформации величин новообразованной массы средствами получения информации на обсерватории. Изменение величин амплитуду гравитационных волн (по величине совпадает со значением амплитуды гравитационных волн -S_{peak}) охватывает всю эволюцию Вселенной, и изменяется приблизительно на 10^{123} раз:

$$Ad_{GWmax} \approx S_{peak} \geq \left(\frac{\Delta L_{GW}}{L} \right)^2 \approx \left(\frac{\Delta T_{GW}}{t} \right)^2 \approx \left(\frac{\Delta M_{GW}}{M} \right)^2 \approx \left(\frac{\Delta E_{GW}}{E} \right)^2 \approx$$

$$\left(\frac{f}{\Delta f} \right)^2 \approx \left(\frac{T}{\Delta T} \right)^4 \approx \frac{\Delta h(t)}{h(t)} \approx \frac{\Delta J}{J} \approx \frac{\Delta \rho}{\rho} \approx \frac{p}{\Delta p} \approx \dots \geq S_{peak} \approx Ad_{GWmin} \quad (01)$$

где L , t , M , E , f , T , $h(t)$, J , ρ , p соответственно диаметр, время, масса, энергия, частота, температура, эволюционный показатель, плотность энергетического потока, плотность, давление Вселенной и ΔL , Δt , ΔM , ΔE , Δf , ΔT , $\Delta h(t)$, ΔJ , $\Delta \rho$, Δp — новообразованной материи.

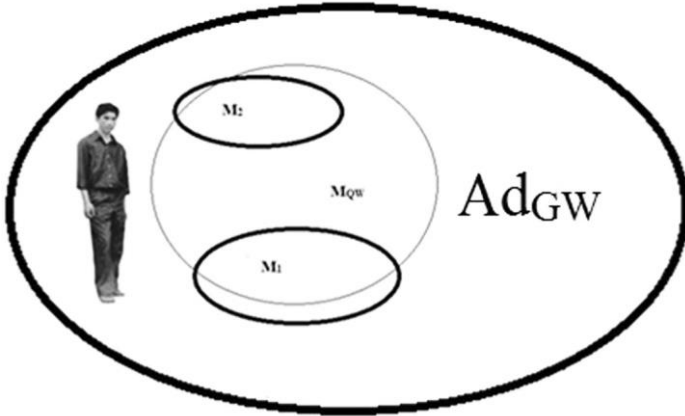

Рис. 1. Экспериментальное обнаружение амплитуды массы гравитационных волн. Здесь: M_1 и M_2 — масса черных дыр, участвующих в образовании результирующих масс, M_{QW} — результирующая масса

Открытие, вычисление и регистрация гравитационных волн являются пути к пониманию идущих процессов в мироздании. GW являются индикаторами для обнаружения квантовых эффектов в среде макроскопических объектов. Объединение гравитации, теории относительности с квантовой механикой, на основе деформации метрики пространства-времени важны как с точки зрения физики, так и с философии.

Параметрические критерии. Рассмотрены параметрические критерии, суть эволюционного показателя, квантовое движение гравитонов, динамическая эволюционирующая модель, размеры Вселенной. Предложен метод определения механизма структуры Вселенной. Модифицирована гравитационная постоянная, квантовая постоянная, вычисляется квантовое число. Существует взаимосвязь между квантовым числом и модифицированной постоянной Ньютона. Предложен механизм квантовой теории гравитации. Процесс перерождения и эволюции закономерен и является результатом длительных событий, происходящих на мироздании. Сформулированы законы динамики Вселенной и определены стандартные квантовые пределы.

Гармонизации мировых постоянных. Гармонизации мировых постоянных описывает единство во Вселенной [3]:

$$G_c \cdot h_t \cdot \Lambda_t = 1 \quad (02)$$

Здесь, G_c — модифицированная постоянная Ньютона, h_t — квантовое число Планка, Λ — космологическая постоянная Эйнштейна. В этом произведении множители закономерно меняются в ходе эволюции, от времени Большого взрыва до наших дней. В законе единство Вселенной используется модифицированная постоянная гравитации Ньютона (*Isaac Newton*), модифицированная постоянная Планка (*Max Planck*) и космологическая постоянная общей теории относительности Эйнштейна (*Albert Einstein*).

Закон единство во Вселенной — NPEBA выражается благодаря гармонизации мировых постоянных и играет важное значение при объяснении устройство Вселенной. Формулу NPEBA можно использовать при определении темной энергии, космологические закономерности, создании квантовой теории гравитации, определении плотности вакуума и т.д.

Энергетический поток Вселенной. Вычислив в момент «Большого взрыва» количество энергетический поток-EF, можно в течении эволюции определять значения энергетический поток $a - J_t$ во время эволюции [4]:

$$J_t \approx \frac{c^8}{G^2 \cdot h(t)} \approx 4 \cdot \pi \cdot \sigma \cdot \frac{m_t}{t_t^3} \approx \frac{c \cdot g^2}{\gamma} \approx \frac{E_t}{4\pi t \cdot L_t^2} \approx G \frac{m_{qr} \cdot m_t}{L_t^2 \cdot L_{qr} \cdot t_{qr}} \approx \frac{m_t \cdot c^2}{4 \cdot \pi \cdot L_t^2 \cdot t} \approx \frac{h_t \cdot v}{4 \cdot \pi \cdot L_t^2 \cdot t} \approx \rho \cdot c^3 \approx \dots \approx \frac{e^2}{L_t^2 \cdot t} \quad (03)$$

Энергетическая модель. Энергетическая модель позволяет, разрабатывать основу для создания крупнозернистой имитационной модели процессов. Энергетическая модель во Вселенной

$$G_c \cdot J_t \cdot h_t = \frac{c^5}{G} \quad (04)$$

Сравнивая формулы (02) и (04) получаем:

$$\Lambda_t = \frac{G}{c^5} \cdot J_t \quad (05)$$

Итоги. Допустимыми в реальности являются математическое описание процессов в имитационных и теоретических моделях, и важно их экспериментальное подтверждение. В частности, зная закономерности,

с использованием эволюционный показатель-ЕI Вселенной, вычисленным теоретическим путем результатов, сопоставили реальные значение РС полученными данными экспериментальным путем. На основе теоретических и экспериментальных исследований констатировали [1–5].

Закон единство во Вселенной NPEBA позволяет объяснить начальные, эволюционные процессы во Вселенной; биографии и динамики Вселенной становятся доступной; EI и EF определяется как индикатор единства Вселенной; выясняется, что квантовая механика и классическая физика, связана друг с другом общими закономерностями; показано, что космологическая постоянная является индикатором единство параметрических критериев Вселенной; с использованием закон единство Вселенной можно вычислять космологическую постоянную как величину, описывающую плотность энергии и давление (натяжение) вакуума и др.

Литература

1. Abbott B. P. et al. (LIGO Scientific Collaboration and Virgo Collaboration) Phys. Rev. Lett. 116, 061102. URL: http://journals.aps.org/prl/abstract/10.1103/PhysRevLett.116.061102?utm_source=email&utm_medium=email&utm_campaign=prl-ligo-2018
2. Баширбейли А. И. «Законы динамики Вселенной». МНЖ «Интернаука». № 8/2019. 1 том. С. 89–91. URL: <http://www.inter-nauka.com/issues/2019/8/2571/>
3. Bashirbeyli A. I. Parametric criteria of the universe. The article is accepted for publication in the collection of works «International scientific review of the technical sciences, mathematics and computer science // XIII 5 (18), Boston. USA. URL: <https://scientific-conference.com>
4. Баширбейли А. И. Эволюционный показатель Вселенной // «UniCild» ООО, Баку, 2018. 64 с.
5. Баширбейли А. И. Вычисление параметрических критериев массы GW150914 с применением эволюционного показателя // МНЖ «Интернаука». № 5/2018. 2 том. С. 110–111. URL: <http://www.inter-nauka.com/issues/2018/5/1125>

Секція 8. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Хомич В. В.

магістр

*Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка. Дрогобич, Україна*

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Інтерпретація мови як антропоцентричного феномена є однією з провідних тенденцій розвитку лінгвістики ХХІ ст. Такий підхід дозволяє досліджувати і вирішувати загальнотеоретичні проблеми «людина і мова», «мова і культура» більш збалансовано, з урахуванням всіх об'єктивних аспектів прояву людини «в мові і через мову». У зв'язку з цим найважливішим культурно значущим фрагментом відображеної дійсності є не тільки сам образ Людини, але і її чоловічата жіноча іпостась, її гендерні ознаки (гендерність).

Мета дослідження — дослідити своєрідність репрезентації гендерних ознак в структурі фразем української та англійської мов.

Досліджуючи фразеологізми як засіб концептуалізації поняття «гендер», зауважуємо, що фразеологічна одиниця як мовний знак виступає формою відображення навколишньої дійсності і самої людини в ній, засобом отримання знань про цю дійсність і її оцінювання, невід'ємною частиною культури. Вивчення фразеологізмів як засобу концептуалізації гендерного аспекту мови — одна із складових частин загальної теорії мовної концептуалізації світу. Про це неодноразово писали С. Воркачов, В. Карасик, Е. Кубрякова. Проблема мовної концептуалізації світу сьогодні ще не до кінця вирішена, оскільки поняття і терміни теорії мовної концептуалізації дійсності розуміються і визначаються представниками різних наукових шкіл не однаково. Найбільш архетипні уявлення про той чи той об'єкт дійсності або поняття, безумовно, фіксуються у фразеологічній системі мови, у якій відображено найхарактерніші, ядерні смисли, стандартизовані

уявлення про явища дійсності, які залишаються стійкими сотнями років і слугують найпотужнішим джерелом інтерпретації національних еталонів.

Для дослідження специфіки засобів і механізмів фразеологічної концептуалізації гендерних концептів «Чоловік» і «Жінка» на матеріалі фразеологічних одиниць української та англійської мов актуальна позиція Е. Кубрякової: «Для когнітолога питання про те, що значить саме існування певного слова в ментальному лексиконі людини, — це питання першорядної важливості, і без відповіді на нього немає і не може бути ні адекватного розуміння проблем породження і сприйняття мови, ні адекватного визначення багатьох понять сучасної лінгвістики. Відтак об'єктивація свідомості за допомогою мови виявляється умовою людського існування і головною відмінною рисою *homo sapiens*» [1, с. 256].

Інтенсифікація лінгвістичних гендерних досліджень другої половини ХХ ст. пов'язана зі зміною наукової парадигми під впливом постмодерністських ідей. «Саме постмодерністи визнали мовну концепцію реальності, стверджуючи, що навколишній світ може бути сприйнятій лише через мовні форми і реальність не існує поза текстом. Розвиток нових теорій особистості, зокрема теорії соціального конструктивізму, вимагав нових методів дослідження та нової термінології, що більш точно відображала б уявлення про соціокультурний характер категорії «стать», яку раніше інтерпретували лише як біологічно детерміновану» [2, с. 100].

Л. Смоляр називає «гендерні дослідження» термінологічною парасолькою, яка маркує різноманітні дослідження, тільки не гендерні як самостійну галузь. Адже сьогодні ми повинні говорити про гендерні дослідження як міждисциплінарну галузь. Щоб гендерні дослідження перетворилися в окрему науку, вважає Л. Смоляр, потрібна «нова мова, власний інструментарій та понятійний апарат» [4].

Гендерна фразеологія зіставлених мов становить інтерес не тільки у власне лінгвістичному, а й етнолінгвістичному та лінгвокультурологічному аспектах. Фразеологічні одиниці, що вивчаються у зіставному плані, інформують про особливості світосприйняття, психоемоційне та інтелектуальне освоєння навколишнього світу і є представниками досліджуваних мов.

Аналіз фразеологічного матеріалу української та англійської мов засвідчує перевагу маскулінних фразем над фемінними і гендерно немаркованими. Відтак кроки до рівності статей є доволі небажаними з боку сильної половини.

Українська культура має свою соціальну специфіку і український

Секція 8. Філологічні науки

фразеологічний фонд зафіксував патріархальну ментальну установку, і негативно оцінює психологічні та розумові якості жінки. Відтак в українській фразеології порівняння чоловіка із жінкою завжди негативно забарвлено: *істеричний як жінка; жіноча логіка; не будь бабою; плаксивий як баба; мамин синок*. Порівняння жінки з чоловіком навпаки, підкреслює її гідність і слугує компліментом: *чоловіча логіка, чоловіча хватка, чоловічий розум*. Жінкам приписують невміння зберігати таємницю (*Жінки, як сороки*), алогічність (*жіноча логіка*), брехливість (*То й не жінка, як сім раз на день не обманить чоловіка*), немудрість (*курячі мозги; У жінки волос довгий, та ум короткий*). У деяких прислів'ях та приказках про жінок відображено гендерно детерміновану зневагу: *І так багато всякого лиха, а Бог ще жінок наплодив; Муж жоні закон*.

Національний стереотип в англомовній картині світу базовано теж на чоловічому образі. Тут чоловіки успішні: *a career man; the leading man; the man at the top*; сильні, відважні, хоробрі: *to be man enough*; стриманні: *to take smth like a man*; відповідальні: *a man of his word*; небагатослівні: *a man of few words*; самодостатні: *be your own man*; працьовиті: *a man of action*; сильні характером: *you can't keep a good man down* тощо. Лише кілька фразем засвідчує негативні риси чоловіків, такі як: підкаблучник (*a man of straw*), розбійник (*the black man, green goods man, hold-up man, a broken man*); ловелас (*butter-andegg man, a man about town, ladies' man*). Концепт «чоловік» в англомовній культурі є ключовим та багатоаспектним і містить різноманітне семантичне наповнення. І можемо говорити про «гендерну асиметрію» в англійській мові, яка, до речі, є андроцентричною.

Фразеологічний матеріал української та англійської мов маніфестує цілком протилежне ставлення до жінки. З одного боку — наявність великої кількості мовних одиниць з позитивною конотацією. Обидві фразеологічні системи прославляють красу жінки, жіночність, досконалість, чуйність, благородність (*писана красуня; гарна, як богиня; непорочна дівка; тиха як вода // queen of glory; a glamour girl; lady Bountiful*). З іншого боку, жінка — уособлення зла, хитра, сварлива, брехлива, заздрісна, невірна, лінива: *базарна баба; зла як пантера; лінива як кішка на печі; як гадюка; // Lady Muck; the daughter of Jesebel; a piece of flesh; a bit of meat*.

Матеріал низки українота англомовних фразеологізмів продемонстрував тенденцію домінування чоловічого над жіночим (андроцентризм); жіноча хитрість та підступність протиставляється чоловічій силі і прямоті, домінування жінок над чоловіками через свою хитрість, загроза з боку жінки внаслідок її схильності емоціям і через

це страх чоловіка втратити контроль над своїм життям у цілому. В той же час в деяких фразеологізмах простежується тенденція нівелювання опозиційної подвійності чоловіки і жінки.

Емотивно-оцінна асиметрія гендерно маркованих фразем відображає постійне прагнення українського та англійського етносів до вдосконалення, висміювання негативних рис представників обох статей. Кожна культура має свої стереотипи маскулінності та фемінності, своєрідне уявлення про те, якими рисами різняться чоловіки та жінки у психологічному, фізичному і соціальному планах. Гендерна фразеологія позначена лінгвокультурологічними особливостями, відтак здатна зберігати історичну «пам'ять» певної нації.

Література

1. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. Кубрякова // Рос. академия наук. Ин-т языкознания. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
2. Маслова Ю. П. Особливості розвитку гендерних лінгвістичних досліджень в Україні / Ю. Маслова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2017. Випуск 57. С. 100–105.
3. Словник фразеологізмів української мови / За ред. В. М. Білоноженко та ін. К.: Наукова думка, 2003. Т. 1. Т. 2. 958 с. 995 с.
4. Смоляр Л. О. Становлення гендерної освіти в Україні. Основи теорії гендеру: навчальний посібник / Л. Смоляр. К.: «К.І.С.», 2004. 503 с.
5. Wilkinson P. Thesaurus of traditional English metaphors. 2-nd ed. London: Routledge. Taylor & Francise-Library, 2006. 2009 p.

Секція 9. ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Цигельник Н. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного і міжнародного права
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Протягом останніх років науковці досить активно обговорюють у сучасній юридичній науці питання про існування двох різних за змістом понять «громадянське суспільство» і «держава» та їх взаємозв'язок. Однак аналіз накопиченого наукового знання дозволяє виявити, що держава та суспільство існують у вигляді суперечливої та безупинної взаємодії і взаємовпливу, характер і спрямованість яких значною мірою залежать від рівня розвиненості громадянського суспільства, яке в свою чергу може існувати тільки за умов демократії, оскільки високий рівень розвитку й функціонування громадянського суспільства може забезпечити тільки демократична держава. Як свідчить суспільна практика, саме нерозвиненість громадянського суспільства є однією з основних умов існування тоталітарних та авторитарних режимів. Головна ознака громадянського суспільства полягає у забезпеченні широких прав людини і громадянина. Громадянське суспільство реалізується у вільному виборі особистості різних форм економічного і політичного життя, форм ідеології і світогляду, у виборі професії і роду занять виборі місця проживання і вільного пересування, у можливості пропагандувати і відстоювати свої погляди і переконання, захистити свої права і свободи, законні інтереси суспільства і держави [1, с. 35]. Очевидно, що сильна держава неможлива без розвинутого громадянського суспільства, яке стає дієвим чинником державотворення за умови конструктивного та соціально відповідального діалогу

з державою в правових межах. Громадянське суспільство активно сприяє процесам політичної демократизації, набуттю державою ознак правової, відстоюючи матеріальну та духовну незалежність людини від держави, домагаючись правової гарантії такої незалежності, захисту приватних і суспільних інтересів людей. Водночас має бути зворотний зв'язок державних інститутів з громадськістю, оскільки правова держава має реагувати на запити і потреби асоційованого громадянства, видавати відповідні законодавчі акти та стежити за їх виконанням. Тобто, держава повинна створити ситуацію правової захищеності громадян, сформувати сприятливу правову основу для діяльності створюваних ними громадських інститутів [2].

Загалом, більшість вчених поділяє думку про те, що громадянське суспільство і держава функціонують на засадах взаємної доповнювальності. Інші, навпаки, вважають громадянське суспільство основою формування держави. Ці ідеї не суперечать одна одній, істина полягає в їх компромісі. Тобто громадянське суспільство є черговим результатом зміни станів соціального процесу, або новим етапом у розвитку суспільства як соціальної системи і створює об'єктивну потребу у формуванні держави як специфічного управлінського органа, хоча надалі вони функціонують за принципом взаємодоповнювальності. До того ж їх функціонування одне без одного практично неможливе і не може тривати довго.

Слід підкреслити, що громадянське суспільство може існувати у правовій державі, тобто такій, де лише юридичними засобами забезпечуються верховенство права, реальне здійснення, гарантування, охорона, захист і поновлення порушених прав людини і громадянина, взаємна відповідальність держави й особи, контроль і нагляд за створенням і застосуванням юридичних законів. Метою створення правової держави в Україні є забезпечення цивілізованого функціонування і розвитку громадянського суспільства. Як зазначає А. Олійник, правова держава в Україні — це така держава, яка взаємодіє з громадянським суспільством та в якій досягнуто пріоритету прав людини; де законодавча, виконавча і судова гілки влади закріплюють, гарантують і забезпечують права людини, народу і соціуму у повсякденній діяльності [3]. У цьому контексті вважаємо за доцільне зупинитися на аналізі деяких теоретичних підходів до дослідження даних понять таких філософів та науковців як Г. Гегель, який стверджував, що держава формує громадянське суспільство, проте К. Маркс вважав навпаки і переконував, що громадянське суспільство створює державу [4, с. 211–212]. О. Скакун, аналізуючи взаємодію громадянського суспільства та держави, підкреслює, що роль цивілізованої держави у розвитку громадянського суспільства

зводиться до низки концептуальних положень. Суть їх полягає у тому, що саме така держава: слугує формою, що організовує громадянське суспільство і створює умови для його розвитку; є відносно самостійною щодо громадянського суспільства і здійснює солідарні публічні інтереси усіх членів суспільства; встановлює «правила гри», яких повинні дотримуватися громадяни та їх об'єднання, створює сприятливі умови для їх існування і розвитку; не втручається в приватну сферу сім'ї, побуту, культури (перший рівень громадянського суспільства): таке втручання можливе лише з метою забезпечення особистої або громадської безпеки; не втручається в приватні (громадянські) правовідносини: у разі вступу в такі правовідносини втрачає можливість виявляти публічну владу, тобто зберігає всі ознаки публічно владної особи за межами приватних (громадянських) правовідносин; надає необхідний захист громадянському суспільству, яке функціонує в межах її території, у тому, що належить до соціальної безпеки його суб'єктів; виступає знаряддям соціального компромісу громадянського суспільства, пом'якшує соціальні суперечності між різними соціальними групами; юридично забезпечує можливості громадянина бути власником, створювати громадські об'єднання, комерційні корпорації, брати активну участь у політичному житті суспільства; має межі регулювання відносин у суспільстві, що визначаються конституцією держави, міжнародними стандартами прав людини [5].

У продовження розгляду певних концептуальних положень взаємодії держави та громадянського суспільства Красносілля А. О. відзначає, що завдяки сприянню розвитку громадянського суспільства держава: звільняє себе від функції надання соціальних послуг із збереженням високих соціальних стандартів для населення; покращує якість публічно-правових рішень через більш повне врахування потреб населення, альтернатив та можливих наслідків рішень; підвищує рівень довіри до органів публічної влади та рівень легітимності публічно-правових рішень; забезпечує готовність населення до належного виконання публічно-правових рішень [6, с. 10].

Отже, діалектика відносин громадянського суспільства і держави складна й суперечлива, оскільки між ними відбувається своєрідний поділ організаційно-управлінської праці. Громадянське суспільство як динамічна система завжди відчуває тиск з боку державної влади. Воно є незалежним настільки, наскільки держава є терпимою до такої незалежності. Проте держава не може розвиватися без вільного формування громадянського суспільства, яке контролює дії політичної влади. Слабкість громадянського суспільства штовхає

державу до узурпації його прав, внаслідок чого відбувається перерозподіл функцій держави і громадянського суспільства. У такому разі держава, окрім власних функцій, привласнює ще і функції громадянського суспільства, змушує його виконувати винятково державні рішення. Незалежність громадянського суспільства як правової структури полягає у здатності протистояти сваволі держави.

Таким чином, дослідивши теоретичні засади взаємодії громадянського суспільства та держави, можемо стверджувати, що держава, входячи у політичну систему громадянського суспільства як цілісний політикоправовий інститут, як інститут управління що проводить загальнонаціональні реформаційні перетворення, не може існувати без нього, тому що держава здійснює вплив на суспільство, гарантуючи та закріплюючи законодавчу, виконавчу і судову гілки влади, забезпечує права людини. У свою чергу, громадянське суспільство, з одного боку, відстоює матеріальну та духовну незалежність людини від держави, домагається правової гарантії такої незалежності, захищає приватні і суспільні інтереси людей та активно сприяє процесам демократизації держави. З іншого боку, громадянське суспільство саме залежить від держави і не може набути розвинених форм в умовах політичного насильства та тиранії.

Отож, для побудови демократичної держави необхідно формувати міцне та освічене громадянське суспільство, яке здатне конструктивно впливати на розвиток держави.

Література

1. Райнін І. Л. Проблеми побудови громадянського суспільства в Україні // Європейські перспективи. 2018. № 1. С. 34–38.
2. Андрійчук Т. С. Інститути громадянського суспільства в Україні до здобуття незалежності. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.
3. Олійник А. Ю. Основні напрями формування громадянського суспільства і правової держави в Україні. URL: <http://pidruchniki.ws/15660212/pravo/osnovnynapryamiformuvannyagromadyanskogosuspilstvapravovoyiderzhaviukrayini>.
4. Маркс К., Енгельс Ф. До критики гегелівської філософії права / перекл. з друг. рос. вид. К.: Держполітвидав УРСР, 1958. Т. 1. С. 207–342.
5. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: http://pidruchniki.ws/1019020943040/pravo/gromadyanske_suspilstvo_yogo_politichna_sistema_derzhava#457
6. Красносільська А. О., Лациба М. В., Волошина А. В., Купрій В. О.,

Секція 9. Юридичні науки

Чермошенцева Н. М., Вашук О. Л. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства: методичні рекомендації // Укр. незалеж. центр політ. дослідж. К.: Агентство «Україна», 2013. 180 с.

Милоненко Ю.В.

студентка

*Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН ЗА УЧАСТІ ІНОЗЕМНОГО ЕЛЕМЕНТА У КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНІ

Питання правового регулювання спадкових відносин та і, власне, сам інститут спадкування в українському праві існує вже доволі давно. Саме перехід прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємця, за участю іноземного елемента, породжує виникнення міжнародних спадкових відносин, у зв'язку із чим виникає потреба як матеріальноправового, так і колізійного їх регулювання.

Колізійні питання спадкування були і залишаються у міжнародному приватному праві України одними з найскладніших. Особливістю спадкових відносин є їх комплексність, адже вони стосуються сімейних, майнових, цивільних та інших прав, а якщо учасником таких правовідносин виступає іноземний елемент, то виникають ще і юрисдикційні питання.

Що стосується визначення права, яке підлягає застосуванню для регулювання відносин за участю іноземного елемента, тут можна говорити про декілька особливих режимів колізійного регулювання.

Історично галузь спадкового права була тісно пов'язаною із сімейним та зобов'язальним правом. Але не менш вагомим є зв'язок цієї галузі із речовим правом. Таким чином, існування відмінних режимів колізійного регулювання спадкових відносин обумовлено неоднаковим ставленням у різних правових системах як до колізійних питань особистого статусу, так і до статусу майна, що входить до спадкової маси. [1, с 149] У країнах Євросоюзу питання «колізійного спадкування» доволі часто призводило до суперечностей та судових процесів що тривали десятиліттями. Однак, 17 серпня 2017 року було прийнято Регламент ЄС про спадкове право. Положення цього документу поширює свою дію на всі країни-члени ЄС окрім Ірландії

та Данії.

Особливо положення «Спадкового регламенту ЄС» вплинули на колізійні спадкові норми Німеччини. До 2017 року у Німеччині домінувала прив'язка до закону громадянства, а після прийняття регламенту почали використовувати закон останнього місця проживання заповідача. Згідно з пунктом 1 статті 21 Регламенту ЄС про спадкове право, питання спадкування тепер вирішуються відповідно до норм права країни, в якій особа проживала на момент своєї смерті.

Варто відзначити, що норми Регламенту не виключають можливості обрання права, що буде регулювати спадкові відносини після смерті заповідача. У статті 22 встановлюється, що громадянин певної країни, який має постійне місце проживання на території іншої держави, може обрати закон громадянства для регулювання спадкових відносин.

Особливістю Регламенту ЄС про спадкування є, передбачена у ст. 24 можливість розділу майна — за загальним правилом певний закон про спадкування застосовується до всього спадкового майна, однак спадкодавець може встановити спадковий закон різних держав до різних видів майна. Наприклад, спадкування нерухомого майна здійснюватиметься за правом Франції, а спадкування об'єктів рухомого майна — за правом Німеччини [2, с. 25–29].

Аналізуючи норми ЄС, що присвячені спадковому праву, не можна не зазначити той факт що у країнах Євросоюзу сьогодні є звичайною практика підписання міждержавних договорів з країнами, що не є членами ЄС. Такі договори регулюють питання юрисдикцій у випадках виникнення спадкових спорів. Так та ж сама Німеччина підписала такі договори з Туреччиною та Іраком, які за своєю правовою системою дуже сильно відрізняються від Німеччини. Роль таких договорів для вирішення міжнародних спадкових спорів є дуже важливою, оскільки вище аналізований регламент встановлює верховенство норм таких договорів над нормами Регламенту ЄС про спадкування.

Україна не ратифікувала Регламент про спадкування, однак деякі, колізійні норми спадкового права України перетинаються із положеннями цього прогресивного документу. Так ст. 70 ЗУ «Про міжнародне приватне право» закріплює принцип правового регулювання спадкових відносин за останнім місцем проживання, а також свободу вибору закону за умови якщо заповідач бажає щоб спадкування його майна регулювалось правом держави громадянином якої він був.

Підсумовуючи все вищенаведене, можна сказати, що у нашій державі доцільно розвивати ідею укладення договорів про правову допомогу стосовно вибору права яке буде застосовуватись при

вирішенні питань спадкування особливо із країнами мусульманської правової системи. У цьому плані досвід Німеччини є доволі позитивним оскільки вони уклали договори щодо вибору права у питаннях спадкових відносин з країнами що мають зовсім іншу правову та інституційну систему, а також релігійні та ціннісні орієнтири. Тому на нашу думку доречним є застосування таких договорів про правову допомогу стосовно регулювання спадкування у відносинах із країнами, що радикально розходяться у своїх ідеях із державами Європростору.

Література

1. Михайлів М. О. Особливості колізійного регулювання спадкових відносин в Україні / М. О. Михайлів // Часопис Київського університету права. 2014. № 3. С. 148–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_3_35.
2. Ламбрехт К. Міжнародне приватне право. Огляд найважливіших норм приватних правовідносин з іноземними державами / Крістін Ламбрехт. // Міністерство юстиції ФРН. С. 25–29. [Internationales Privatrecht. Ein Überblick zu den wichtigsten Regelungen privater Rechtsbeziehungen mit dem Ausland]

Чиліпко В. В.

студентка

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

СУТНІСТЬ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА КОНЦЕПЦІЇ LEX MERCATORIA

У процесі розвитку і глобалізації світової економіки виникла потреба пошуку учасниками міжнародного торгового обороту нових засобів правового регулювання міжнародних торговельних відносин. В результаті цього пошуку в другій половині ХХ ст. починається спонтанне формування нового правового явища, що отримало в юридичній літературі назву *lex mercatoria*.

Концепція *lex mercatoria* є серйозним викликом міжнародного приватного права, так як виступає в якості альтернативи колізійному методу правового регулювання міжнародної торговельної діяльності.

Разом з тим, важливо відзначити, що доктрина *lex mercatoria* є однією з найбільш суперечливих доктрин на сьогоднішній день, навколо якої ведуться численні дебати. Суперечливість *lex mercatoria*, обумовлена, головним чином, недостатньою визначеністю і чіткістю цього терміну, що і є однією з головних перешкод для більш широкого визнання доктрини в професійних юридичних колах і активного застосування на практиці учасниками зовнішньоекономічної діяльності. На нашу думку, зазначені проблеми пов'язані, перш за все, з тим, що *lex mercatoria* є досить новим явищем в юриспруденції і знаходиться ще на стадії становлення в зв'язку зі стрімким розвитком світової економіки. З огляду на це, в юридичній літературі на даний момент, не дивлячись на досить активну увагу до даної теорії в міжнародному приватному праві, не склалося єдиного підходу щодо визначення терміну «*lex mercatoria*», яке дослівно з латинської мови перекладається як «торгове право».

Так, сьогодні вчені виділяють кілька підходів до розуміння сутності *lex mercatoria* [3, с. 226]:

1. *Lex mercatoria* — це транснаціональне комерційне (або торгове) право, яке претендує на роль автономного (або

«третього») правопорядку (Б. Гольдман, К. Шмиттгофф, А. Голдштейн, Г.-П. Каллісс і ін.). Сучасні прихильники даної концепції виходять з достатності застосування *lex mercatoria* для вирішення міжнародних комерційних спорів без необхідності використання національного права. Виходячи з цього *lex mercatoria* має наднаціональний характер [1, с. 116].

2. *Lex mercatoria* — сукупність норм, достатня для вирішення міжнародних комерційних спорів, що діють альтернативно по відношенню до національного права. Іншими словами, *lex mercatoria* не є самодостатньою системою, яка регулює всі аспекти міжнародного комерційного права. *Lex mercatoria* може служити в якості альтернативи колізійно-правовому методу, який є досить складним і трудомістким. Таку позицію висловлював, зокрема, професор А. Лоунфельд [2, с. 7]. Представники цього підходу бачать у *lex mercatoria* корисний інструмент для арбітрів і суддів в вигляді додаткової можливості в пошуку права, яке підлягає застосуванню.

3. *Lex mercatoria* практично повністю відкидається, а якщо і розглядається, то як доповнення при застосуванні національного законодавства, яке існує в якості консолідації звичаїв і усталеної практики в міжнародній торгівлі. Джерела *lex mercatoria* застосовуються судами і арбітражами лише як положення, побічно включені в контракт. Прихильники даної позиції критично ставляться до *lex mercatoria* і не схильні вважати його автономною системою, стверджуючи при цьому, що дане явище існує в дещо іншому статусі, наприклад, як «субправо» або «параюридична система» («*paralegal law*»).

4. *Lex mercatoria* — це міфічна концепція, яка не володіє достатнім рівнем стабільності і формальності для того, щоб регулювати міжнародну торгівлю (П. Лагард, Г. Батіфоль, Дж. Справоу, М. Мустілл, Ф. Манн, К. Хайет і ін.) [3, с. 226].

Враховуючи зазначене, та виходячи ж з аналізу наукової літератури, на наш погляд, під *lex mercatoria* слід розуміти транснаціональне комерційне право, яке діє альтернативно по відношенню до національного права. Воно складається з кодифікованих правил міжнародної торгівлі, створене на основі принципів саморегуляції учасників міжнародного торгового обороту, достатнє для вирішення міжнародних торговельних суперечок міжнародними комерційними арбітражами, а також застосовується в більшості випадків в практиці укладання контрактів.

Привабливість *lex mercatoria* пояснюється, насамперед, тим

фактом, що його норми є відносно простими, порівняно зі складністю застосування права національних правових систем, а також мають однаковий зміст незалежно від того, представниками яких держав є контрагентами арбітражної або ж комерційної угоди. Окрім цього, застосування *lex mercatoria* при вирішенні спору по суті забезпечує формальну рівність сторін, адже спірні правовідносини регулюються не на основі правопорядку якогось одного учасника договірних відносин, підґрунтям для розгляду і подальшого розв'язання спору слугує автономний, міжнародний правопорядок, який однаково відомий обом сторонам [4, с. 139].

Підводячи підсумок, слід зазначити, що *lex mercatoria* — досить нове явище правової життя, яке поступово формується, динамічно розвивається виходячи з потреб світової економіки. До недавнього часу *lex mercatoria* була недостатньо визначеною і недосконалою, але спостерігається певна тенденція підвищення визначеності норм *lex mercatoria*. Найчастіше *lex mercatoria* сприймається як незалежна третя правова система, глобальна за своєю природою і еквівалентна національній правовій системі, покликана служити інтересам суб'єктів комерційного обороту, однак, наразі так і залишається ще багато невирішених та дискусійних питань, пов'язаних із застосуванням даної концепції.

Література

1. Goldman B. The Applicable Law: General Principles of Law — the *Lex Mercatoria* // Contemporary Problems in International Arbitration. Law ed. London. 1986. PP. 113–126.
2. Lowenfeld A. *Lex mercatoria: An Arbitrator's View*. New York: Transnational Juris Publications, 1990. P. 50.
3. Канашевский В. А. Концепция «*lex mercatoria*» в международном частном праве // Российский ежегодник международного права. 2008. С. 226–227.
4. Мережко О. Концепція *lex mercatoria* і міжнародне приватне право // Українське право. 1998. № 1 (9). С. 131–139.

Секція 10. МЕДИЧНІ НАУКИ

Каплун І.С.

студентка -магістрантка факультету

Безкоровайна У.Ю.

кандидат наук з державного управління

Львівська медична академія імені Андрея Крупинського

м. Львів, Україна

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ: ОБМЕЖЕННЯ ТА НЕДОЛІКИ

Сьогодення для системи освіти за кордоном диктує два підходи до розуміння сутності вищої освіти: компетентнісний підхід, та підхід, який базується на розвитку людських можливостей. Підхід, який базується на розвитку людських можливостей, який вперше сформулював Сін Амарта (*Sen Amarta*) у 1979 р., спрямований насамперед на розвиток можливостей «функціонування» людини в чотирьох напрямках [1]:

- 1) дії людини (наприклад, читання або листування);
- 2) фізичний стан (бути спроможним, добре себе почувати, бути здоровим тощо);
- 3) емоційний (ментальний) стан (щастя, нещастя тощо);
- 4) соціальна інтеграція.

Даний підхід дає більше можливості для гармонійного розвитку особи та для реалізації індивідуального підходу в освіті, формування індивідуального освітнього маршруту студента. Основне завдання підходу — «формування людини і громадянина» [2],

Проблема з якою крокує вища освіта - це ким повинен бути справжній громадянин України, якими знаннями оперувати та якими компетентностями володіти.

Однією з центральних якостей освіченого громадянина за цього підходу вважається здатність до осмислення власного життя, усвідомлення себе частиною суспільства — такий громадянин «думає, контролює себе, здатний визнавати і поважати індивідуальність у будь-якій людській істоті незалежно від того, де він народився, до якої соціальної верстви належить, якої статі або етнічної належності є» [3].

Заклади вищої освіти повинна формувати у здобувачів вищої освіти ті якості, необхідні для реалізації професійної діяльності, тобто має формувати фахові компетентності, які необхідні стейкхолдеру;

Критерії та параметри оцінки результатів сучасної освіти повинні бути уніфіковані і виражатися у термінах і результатах, які можуть бути

інтерпретовані та враховані в будь-якому освітньому закладі будь-якої країни.

Якщо порівнювати систему освіти в нашій країні та за кордоном, то компетентнісний підхід у вищій освіті став найпоширенішим в силу прикладного характеру, максимальної прагматичності. В освітньо-професійних програмах результати освіти вказані у форматі компетенцій. Тобто випускники на виході повинні володіти низкою компетенцій, які притаманні їх професійній діяльності, та формують такого сучасного фахівця, який може швидко адаптуватися до умов праці, що змінюються навіть у рамках професії.

Досліджуючи літературні джерела можна констатувати, що деякі науковці вважають, що компетентнісний підхід має низку обмежень і недоліків, оскільки є занадто вузьким для використання в оцінюванні успішності вищої освіти, і тому має бути доповнений ширшим підходом розвитку людських можливостей. Підхід, базований на розвитку людських можливостей, або на розвитку особистості, пропонує більш відкриті рамки для сприяння цілісному розвитку студентів за рахунок розширення всіх варіантів вибору людини, щоб досягти того, що вона найбільше цінує, а не лише отримувати економічну вигоду від освіти. Включення механізмів розвитку особистості в університетське навчання призведе до формування «професіоналів на благо суспільства», які добре підготовлені і мають необхідні компетенції, щоб увійти до обраної ними професійної сфери, але які також будуть носіями суспільної свідомості [4].

Здійснюючи літературну розвідку, можна констатувати, що деякі науковці мають критичне ставлення до застосування компетентнісного підходу при впровадженні в освітній процес. Серед негативних сторін підходу називають такі:

- висока бюрократичність компетентнісного підходу, який значною мірою дуже покладається на стандарти;
- реалізація даного підходу не виконує обіцянку поєднати сферу освіти із ринком праці;
- він дуже орієнтований на оцінювання;
- суперечить принципам широкої освіти;
- маскує відмінності різних коледжів та університетів.

Але якщо заглянути в історію, то дана концепція розглядається, не як дійсна інновація, а як, що все нове — це добре забуте старе. Так до прикладу у 1970-1980-х рр. компетентнісний підхід у вищій освіті набув поширення в США, однак, як засвідчив досвід багатьох випускників бакалаврських і магістерських програм, це нічого не додало до їхнього професійного розвитку. Недоліком була значна деталізація переліку компетенцій та їх фрагментованість [3].

Автори в публікаціях вважають, що якщо компетенція розглядається як здатність особи вирішувати певні проблеми у певній сфері, то університети з початку свого існування робили свій внесок у розвиток компетенцій студентів, це завжди було метою таких інституцій — надавати студентам освіту за для того, щоб вони виконували певну роль у суспільстві. Однак протягом століть університетська освіта стала дуже спеціалізованою і фрагментованою.

Спеціальні знання набули особливої важливості. Тому новим у компетентісному підході є саме використання такої спеціалізації та інституціоналізоване використання компетентісних інструментів, таких як моделі ключових компетенцій, профілі компетенцій, матриці компетенцій навчальної програми, оцінювання компетенцій [5].

В сучасній системі освіти існує упереджене ставлення до компетентісного підходу. Оскільки цей підхід може замінити собою знання і стверджувати той факт, що набуття компетенцій іде лише за рахунок набуття знань. Багато експертів вищої освіти висловлюють дві точки зору. Одні експерти вважають, що компетентісний підхід доповнює та покращує процес набуття знань, а інші що знижує увагу до знань. Але побутує і інша думка, що набуття знань і набуття компетенцій — це не конкурентні підходи, а взаємопов'язані, адже набуття знань та їх застосування — це теж важливі компетенції.

Література:

1. Ломакина Г.Р. Компетентностный подход как прагматико-ориентированный подход к результатам высшего образования. Теория и практика общественного развития, 2012. № 12. (: <http://www.teoria-practica.ru/ru/12-2012.html>)
2. Lozano J.F., Boni A., Peris J. and Hueso A. (2012), Competencies in Higher Education: A Critical Analysis from the Capabilities Approach. *Journal of Philosophy of Education*, 46: 132–147. — p. 134.
3. Nussbaum M. (1997) *Cultivating Humanity. A Classical Defense of Reform in Liberal Education*. Cambridge University Press. — p. 9.
4. Nussbaum M. *Education for Citizenship in an Era of Global Connection*. *Studies in Philosophy and Education*. 2002, N21; P. 289–303. — p. 290.
5. Mulder M., Gulikers J., Biemans H.J., Wesselink R. (2010). *The new competence concept in higher education: error or enrichment?* / In: Münk D., Schelten A. (Hrsg.) *Kompetenzermittlung für die Berufsbildung, Verfahren, Probleme und Perspektiven im nationalen, europäischen und internationalen Raum*. –Bonn: Bundesinstitut für Berufsbildung; S.189-204